mülkiye dergisi
Araştırma Makalesi

Erken Cumhuriyet Ankarası'nda Emeği Zapt Etmek: Altındağ'da Polisin Toplumsal Tarihi[1]

Çağlar Dölek, Carleton Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü,
ORCID: 0000-0003-0188-882, e-posta: caglardolek@gmail.com

Özet

Bu makale, Kemalist rejimin bir burjuva modernite projesi olarak tasarladığı Ankara kentinin kuruluşunun başlıca çelişkisini oluşturan, Falih Rıfkı Atay'ın 1930'lu yıllar gibi erken bir tarihte bile "iki[nci] Ankara" olarak tanımladığı, Altındağ baraka mahallelerini tartışmaya açacaktır. Bu tartışma ise, devlet inşası sürecinin kurucu -ancak literatürde ihmal edilmiş- bir veçhesi olan polisin toplumsal ve mekânsal tarihi bağlamında yürütülecektir. Yenişehir'in siyasal/iradi karar ve müdahalelerle kurulduğu, aynı zamanda imar ve arsa rantlarının belirleyiciliğinde şekillenen bir süreç içinde Altındağ, "kentin hizmetkarları"nın yoğunlaştığı bir mekân olarak ortaya çıkmıştır. Yoksulların Altındağ'da yoğunlaşması olgusu, Türkiye toplumsal formasyonunun özgül sorunlarından birisi olan gecekondu meselesinin tarihsel kökenlerine ve buna ilişkin devletin izlediği siyasete dair önemli bir tartışma zemini sunmaktadır. Zira Altındağ'ı kurdukları barakalarla *işgal eden* ve ancak Ankara'nın emek arzını 1950'li yıllara kadar neredeyse tek başına karşılayan Altındağ'ın heterojen emekçi nüfusu, erken Cumhuriyet rejimi için bir tür *asayiş* meselesi olarak algılanmış ve buna ilişkin kurucu bir polis siyaseti tanımlanmaya çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet Ankarası'na damgasını vuran Nevzat Tandoğan'lı yıllarda (1929-1946) rejimin kurumsal, siyasal ve ideolojik veçheleriyle sınıfsal bir temelde tahkim edilmesi sürecinin ana bileşeni olan bu polis siyasetinin ise birbiriyle ilişkili üç dinamik üzerinden işlediği söylenebilir: Mekânın zapt edilmesi, yoksulluğun siyasal inşası ve gündelik hayatın ahlâki denetimi. Bu tartışmayla iddia edilen odur ki, Altındağ'da emeğin tarihsel kurulum süreci, aynı zamanda bir asayiş meselesi olarak devletin polis siyasetini belirlemiş ve özgül bir toplumsal marjinalleş(tiril)me sürecinin mekânsal, sınıfsal ve siyasal dinamiklerini döşemiştir.

Anahtar Sözcükler: Erken Cumhuriyet Ankarası, Altındağ, polis siyaseti, kent mekânı, sınıf.

Makale Gönderim Tarihi: 22.10.2018, Makale Kabul Tarihi: 15.02.2019.

Policing the Labour in Early Republican Ankara: The Social History of the Police in Altindag

Abstract

This article attempts to develop a critical analysis of the historical formation of the Altındağ shantytowns from the 1920s onwards, a period when an assertive modernization project was undertaken by the Kemalist regime in the name of creating a bourgeois capital city out of an Anatolian town. This analysis will mainly be based on the social and spatial history of the police, a theme largely neglected in the literature in Turkey even though it encompasses one of the constitutive aspects of the modern state formation. Altındağ emerged as a harbor of "the servants of the city" within a period when Yenişehir was formed through deliberate political attempts increasingly conditioned by land and construction rents. The socio-culturally heterogeneous population of Altındağ was perceived as "the occupiers of the public land" and thereby politically constituted as a public order problem by the ruling cadres of early Republican Ankara. The response was a peculiar policing project engineered and consolidated on spatial, political and ideological grounds during the period of Nevzat Tandoğan, the Mayor-Governor of the city between 1929-1946. This fundamental politics of the police arose on the basis of three mutually enforcing and closely intertwined dynamics: policing the urban space, the political fabrication of urban poverty, and the moral regulation of daily life. The article will ultimately contend that the making of laboring classes in Altındağ was concurrently experienced as a process of social marginalization in the course of the historical formation of the police, which indeed reflected much broader class contradictions characterizing the bourgeois modernity project in Ankara.

Keywords: Early Republican Ankara, Altındağ, politics of the police, urban space, class.

Dölek Ç (2019). Erken Cumhuriyet Ankarası'nda Emeği Zapt Etmek: Altındağ'da Polisin Toplumsal Tarihi. *Mülkiye Dergis*i, 43 (1), 63-110.

Altındağ Hikâyesine Giriş….

….

KORO:

Sineklidağ burası
Şehre tepeden bakar
Ama şehir ırakta
Masallardaki kadar

Her cins insan var burada
Çalışkanı tembeli
Dört bucaktan gelmişler
Hırlı hırsız serseri

Lazı Kürdü Pomağı
Maraşlısı Vanlısı
Erzincanlı Kemahlı
Hepsi kader yoldaşı

TEMEL:
Te şurası bizim ev
Kontrplak dört duvar
Bir kapı üç pencere
Tenekeden damı var

NURİ:
Bir yanımız mezbele
Bir yanımız yokuş yar
Önümüzden sel gibi
Şır şır akar lağımlar

KORO:
Devlet bizlen uğraşır
Polis bizlen hırlaşır
Ağalar leş kargası
Sus parası sızdırır
…
(Taner, 2015 [1964]: 19)

Haldun Taner'in ünlü tiyatro eseri *Keşanlı Ali Destanı*, 1960'lı yılların başında Altındağ'ın "erdemli kabadayıları"ndan Kürt Cemali'nin öldürülmesinin ulusal basına yansıması ve ülke çapında ilgi uyandırması sonucunda, yazarın konuyla ilgili girdiği araştırma sürecinden sonra üretilir. 31 Mart 1964 tarihinde ilk kez seyirci karşısına çıkar ve kısa zamanda epik tiyatro dalında klasik bir eser haline gelir. Dönemin hakim edebiyat ve sanat akımı olan toplumcu gerçekçi bir pozisyondan konuşan eser, Altındağ'da tarihsel süreç içinde ortaya çıkan sınıf ilişkileri, mekânsal çelişkiler ve kent yoksulunun bunları deneyimleme biçimleri üzerine çarpıcı bir eleştiri sunmaktadır.[2] Bu anlamıyla, bu eser Altındağ yoksullarının yaşam ve geçim pratikleri ile devletle kurduğu ilişki bağlamında önemli bir tarihsel-antropolojik kaynak olarak da okunabilir. Zira "masallardaki kadar ırak" olan Yenişehir'e "tepeden bakan" Sineklidağ, 1920'lerle birlikte ortaya çıkmaya başlayan Altındağ teneke/baraka mahallelerinin tarihsel mekânıdır. Dört duvarının kontrplak veya kerpiç ile örüldüğü teneke damlı bu meskenler, 20. yüzyılın başından itibaren muhtelif göç ve sürgün hikayeleriyle yüklü, kültürel olarak oldukça heterojen bir yoksul nüfusun Altındağ'da kuracakları gecekonduların öncüsüdür ve erken Cumhuriyet döneminde var olan *sefalet mahallelerinin* Ankara'ya özgü toplumsal morfolojisini oluşturur.[3] Altındağ tepesinin yamaçlarına konuşlanmış halleriyle, bir burjuva modernite projesi olarak tasarlanan Ankara'nın adeta tarihsel bir anti-tezi gibi ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, Ankara'nın kapitalist kentleşme tarihi içinde

şekillenen özgül bir sosyo-mekânsal yapının; iddialı bir siyasal ve örgütlü iradeyle girişilen burjuva modernite projesinin kurucu ve kalıcı çelişkisinin kök saldığı uzamın adıdır Altındağ.

Taner'in tasviri tarihsel bir bağlama oturtulduğunda meselenin siyasal çelişkileri de görünür olmaktadır. "Dört bucaktan gelen" ve bu nedenle devletin izlediği tektipleştirici ulus inşa projesine sığdırılamayacak kadar etnik çeşitlilik barındıran bu nüfusun deneyimlediği "kader yoldaşlığı"na yaşam alanı sunan Altındağ üzerine üretilen temsillerin, "çalışkan" ve "tembel" kategorisini "hırlı hırsız serseri" kategorisiyle aynı düzlemde değerlendirmesi tesadüften öte bir anlam taşımaktadır. Zira "şır şır akan lağımların" gönderme yaptığı kamusal hizmet talebiyle imlenen devlet, kent yoksulluğunu tam da bu kategorilerin siyasal yeniden üretimi üzerinden yönetmeye çalışır ve kendini Altındağ yoksullarının hayatında polis erki biçiminde var eder. "Sus parası sızdırmaya" çalışan "leş kargası ağalar" ise Altındağ yoksullarının gündelik hayatını kuşatan şiddet/baskı sarmalanın ilk örgütlü biçimlerinden biri olarak devlet zoruyla eş zamanlı ortaya çıkar ve ondan beslenerek oldukça çelişkili biçimlerle yeniden üretilir.[4]

Bu makale, *Keşanlı Ali Destanı*'nda muhtelif görünümleriyle hikayesi anlatılan Altındağ gecekondu mahallelerinin tarihsel kurulum sürecini eleştirel bir analize tabi tutmayı amaçlamaktadır. Bu eleştiri, temel olarak kent mekânı, sınıf ve polis siyaseti arasındaki tarihsel ilişkinin dinamik bir okumasını sunmayı önerecektir. Ankara'nın başkent olarak seçilmesi ve Kemalist kadro eliyle mekânsal ve siyasal olarak kurulması süreci üzerine gittikçe zenginleşen bir literatürün varlığından bahsedilebilir.[5] Ancak Altındağ gecekondu mahallelerinin tarihsel köklerine ve bu süreç içinde yoksulların devletle kurduğu ilişki üzerine literatür oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık nedeniyle, bir tür "suç mahalli", "tehlikeli mahalle", "girilemez bölge" gibi ideolojik olarak yüklü ve yanlı kavram setleri, günümüz Altındağını anlamak için alternatifi olmayan bir söylemsel çerçeve sunmaktadır. Bu kavram setlerinin toplumsal-siyasal üretim koşulları ve süreçlerini eleştirel bir gözle değerlendirmek, meseleye dair kapsayıcı bir tarihsel analizin ön koşuludur. Toplumsal marjinalleş(tiril)me süreçlerinin, sadece sosyo-ekonomik ve mekânsal dinamikleri içeren olgusal düzeyde değil, söylemsel düzeyde de sürekli kurulan karmaşık, çelişkili ve heterojen ilişkiler ağına gönderme yaptığı düşünüldüğünde (bkz. Wacquant, 2008), girişilecek tarihsel analizin, şimdinin şeyleştirilmiş ve olağanlaştırılmış çarpık anlatısına yönelik yıkıcı bir müdahale önereceği açıktır.

Bu bağlamda, erken Cumhuriyet Ankarası'na damgasını vuran Nevzat Tandoğanlı yıllara (1929-1946) odaklanan bu metin, rejimin kurumsal, siyasal ve ideolojik veçheleriyle sınıfsal bir temelde tahkim edilmesi sürecinin ana bileşeni olarak oldukça çelişkili ve muğlak bir biçimde kurulan polis siyasetini, eleştirisinin

merkezine alacaktır. Türkiye'de sosyal bilimler alanında polis meselesinin son yıllarda önemli bir tartışma başlığı olarak ele alındığından ve nitelikli tahlil ve araştırmaların yapıldığından bahsedilebilir.[6] Ancak Cumhuriyet döneminin farklı tarihsel uğrakları düşünüldüğünde, bu alanın hâlâ bir *giz perdesi* ile örtülü olduğu ileri sürülebilir. Türkiye'de devlet-toplum ilişkisini polis meselesi üzerinden anlamak ve bu ilişkiyi tarihselleştirmek, sadece üretilebilecek bilginin içeriği ve niteliği açısından önemli değildir. Aynı oranda önemli bir gündem olarak, *polis üzerine çalışmak* devlet inşa (ve dönüşüm) süreçlerinin toplumsal çelişkileri ve gerilimlerinin anlaşılabileceği önemli bir yöntemsel zemin de sunmaktadır. Zira girişilen inşa projelerinin farklı toplumsal kesimler ve özellikle alt sınıflar tarafından nasıl deneyimlendiği, yasa ve düzen mefhumlarının kimleri dışlayarak veya yok sayarak tanımlandığı, bunların mekânsal ve kurumsal olarak nasıl yapılandırıldığı gibi bir dizi sorunun merkezinde modern bir olgu olarak polis meselesi yatmaktadır. Nitekim bu makale, Ankara'nın emekçi sınıflarının Altındağ'da yoğunlaşması sürecini polis siyaseti üzerinden tartışmaya açarak, erken Cumhuriyet Ankarası'nda tanımlanan siyasal düzenin mekânsal ve sınıfsal çelişkilerini anlamak için tarihsel bir çerçeve önerecektir.

"Şehrin Hizmetkârları"nın Altındağ'a Yerleşme Süreci

1920'li yılların başında Ankara'nın toplumsal morfolojisi, diğer Anadolu kasabalarına benzer nitelikteydi. Toplumsal üretim ilişkilerine dair iş bölümünün çeşitlenmediği, çevre köylerden gelen kırsal artık ürünün piyasaya sürüldüğü bir ticaret merkezi olan Kale ve çevresinde mekânsal ve iktisadi ilişkilerin örgütlendiği bir Anadolu kasabasıydı Ankara. Tarımla uğraşan nüfusa tüccar ve esnafın da eklendiği kentte, gıda maddeleri ve inşaat malzemelerinin üretildiği küçük ölçekli imalathaneler de bulunmaktaydı (Şenyapılı, 2004: 19-23). Bunun yanında, geç Osmanlı döneminde yönetsel bir merkez olarak önemli bir siyasal rol de oynamaya başlamıştı. Bu siyasal rol, özellikle Tanzimat'la birlikte yoğunlaşan merkezileşme sürecinin yönetsel, hukuksal ve mali yönleriyle orta Anadolu coğrafyasına yayılmasında Ankara'ya yüklenen işlevlerden kaynaklanmıştır (Etöz, 2006: 14-16).

Öte yandan, 20. yüzyılın başında uzun yıllar devam eden savaş koşulları, Anadolu köylüsünü yıkıcı bir mülksüzleşme ve yoksullaşma sürecine maruz bırakmıştı. Bu nedenle, Bağımsızlık Savaşı'nı örgütleyen kadro, siyasal ve yönetsel önemi artan Ankara'yı yoksullaşan köylü nüfusun yaşam ve geçim derdiyle yöneldiği bir göç merkezi olarak buldu. 1920'lerin başında Ankara'ya gelen yoksul köylülerin yaşam koşullarına ilişkin birçok tanıklık, yaşanan yoksullaşmanın düzeyine dair önemli ipuçları verir. Örneğin, 1923 ortalarında Ankara'ya Matbuat Umum Müdürü (Basın-Yayın Genel Müdürü) olarak gelen ve Ulus Meydanı'nda

bulunan eski vilayet binasına yakın bir yerde ev tutan Zekeriya Sertel, Ankara'ya iş bulmak için gelen yoksul köylülere ilişkin şu gözlemlerde bulunur:

> Evimizin arka tarafında geniş, boş arsalar vardı. Ankara'ya gelen köylülerin bir kısmı burada açıkta yaşarlardı, hayvanları ve çoluk çocuklarıyla beraber. Hayvanları bir kenara bağlıyor, yere yırtık pırtık bir şeyler açıyor, günü, geceyi onların üzerinde geçiriyorlardı. Köylülerin arabaları ve hayvanlarıyla şehre girmeleri yasak edilmişti. Üstleri başları yamadan görünmüyor, renkleri topraktan ve kilden anlaşılmıyordu. Yaşayışları fakirce olmaktan da aşağıydı. Hani istatistiklerde 'asgari yaşayış seviyesi' diye bir deyim vardır. Bunlar bu yaşayış seviyesinin de altındaydılar. Eğer buna yaşamak demek doğruysa… Arada sırada yanlarına giderdim. Başka bir dünyadan gelmiş yaratıklar gibiydiler. Ben sefaletin bu kadar koyusunu, bu kadar elle tutulanını görmemiştim (Sertel, 2001: 101).

Sertel'in bahsettiği bu *sefalet manzarası* 1920'lerin başıyla sınırlı kalmamıştır. Ankara'nın yeni rejimin merkezi olarak seçilmesiyle birlikte ortaya çıkan kapsamlı imar faaliyetleri ve ayrıca 1929 Dünya Buhranı'nın yarattığı koşullar, buraya yönelen emek göçünün 1920'lerin ortasından itibaren artmasına neden olmuştur. Öyle ki, "30'lu yıllarda yorganını sırtına vurup Ankara'ya gelen ve yorganına sarılıp sokaklarda yaşamak durumunda kalan yoksul köylüleri" tarif için "yorganlılar" gibi bir *toplumsal kategori* tanımlanmış ve Türkiye'nin toplumsal ve siyasal hafızasında yer etmiştir (Aslandaş ve Bıçakçı, 1995: 246). Kitlesellik düzeyi henüz 1950'ler ve sonrasıyla karşılaştırılamasa da, kırdan kente göç olgusu, yeni kurulan *Cumhuriyet'e yaraşır medeni bir başkent yaratma* projesinin tam bağrında, muhtelif görünümleriyle kent yoksulluğu meselesini yönetici kadronun ve yönetsel kurumların gündemine taşımaya yetmişti. Başka bir ifadeyle, burjuva kent yaşantısının hakim kılınmaya çalışıldığı Ankara'da, "bu yoksul köylüler(l)e ne yapılacağı sorusu" Kemalist kadronun siyasal gündemini sürekli işgal edecekti.

Ankara, 1923 yılında başkent olmasından sonra, Kemalist kadronun Batılılaşma olarak tanımladığı modernleşme projesinin siyasal, mekânsal ve ideolojik merkezi ve numunesi olması arzusuyla radikal bir yaratıcı yıkım sürecine girer (Şenol-Cantek, 2016: 21). Başkent ilan edilmeden önce Mustafa Kemal'in Çankaya tepesinde bir Ermeni tüccarın yaptırmış olduğu eski bir bağ evine yerleşme kararı alması, Ankara'nın mekansal gelişmesinin kurucu uğrağı olur (Şenyapılı, 2004: 27-28). Zira bu tarihten sonraki kentsel gelişme yönelimi, Ulus-Çankaya hattı üzerinden tanımlanmış ve şehir kuzey-güney aksı boyunca sınıfsal, kültürel ve mekânsal çelişkileri oldukça yüklü bir gelişme sürecine girmiştir. 1920'lerin ortalarıyla birlikte hız kazanan imar faaliyetleri, bir

Anadolu taşrasından medeni bir şehir yaratma projesi çerçevesinde mekâna kendi sembolik ve siyasal izlerini kazımıştır. Görkemli binalar, sembolik meydan ve heykeller, geniş, düzenli ve temiz caddeler biçiminde mekâna işlenmeye çalışılan bu proje, erken Cumhuriyet'in yönetici kadrosu tarafından hem uluslararası alanda seyretmekte olan güç mücadelesinin bir aracı hem de ülke içinde girişilen ulus-devlet projesinin önemli bir bileşeni olarak kurgulanmaya çalışılmıştır (bkz. Kezer, 2015). Bu nedenle, kent planlaması, imar faaliyetleri ve bunların finansmanı başta olmak üzere, yeni kurulan başkenti ilgilendiren tüm meseleler, Kemalist kadronun merkeziyetçi eğilimleri tarafından belirlenmiş ve buna uygun yönetsel bir yapı kurulmaya çalışılmıştır.

Bu merkezi yönetsel proje, 1920'ler boyunca çıkartılan yasalarla belirlenen kurumsallaşma süreci içinde şekillenmiştir. 1924 yılında çıkartılan 417 sayılı yasa, Osmanlı'dan miras kalan ve valilik ile belediye başkanlığını birbirine bağlayan özgül bir yönetsel form olarak şehremaneti kurumunu Ankara'ya taşımış; 1925 tarihli 583 sayılı yasa, Yenişehir'in kurulması için büyük ölçekli arazi kamulaştırmasının yasal zeminini oluşturmuş; 1926 yılında çıkartılan 844 sayılı yasa ise, yürütülecek imar faaliyetleri için mali kredi sorununu çözmek üzere Emlak ve Eytam Bankası'nı kurmuştur. Bu bağlamda altı çizilmesi gereken en önemli gelişmelerden birisi ise, kentin imar planının tutarlı ve bütünsel bir biçimde yapılması ve izlenmesinden sorumlu olacak ve geniş yönetsel yetkilerle donatılacak Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'nün 1928 yılında çıkartılan 1351 sayılı yasa ile kurulmasıdır. Bu kurumun, Şehremaneti yerine doğrudan Dahiliye Vekaleti'ne bağlanması Ankara'nın imarı meselesinin belirlendiği siyasal ve yönetsel çerçeveyi özetlemektedir (bkz. Sarıoğlu, 2001; Tankut, 1990; Tekeli, 1982).

Bu süreç içinde Ankara'nın kent planının yaptırılması sürekli gündemde olan en önemli meseledir. 1924-25 yıllarında Alman mimar Carl C. Lörcher'e yaptırılan planın uygulanamaması nedeniyle 1920'lerin sonunda ikinci plan sürecine girilir. Düzenlenen uluslararası yarışmayı kazanan bir başka Alman mimar olan Herman Jansen, Ankara'nın nüfusuna ilişkin 50 yıllık bir projeksiyon yapmış ve temel olarak 300.000 nüfuslu bir şehre uygun bir plan çıkarmaya çalışmıştır. Jansen'in hazırladığı planın, kentin sınıfsal, siyasal ve kültürel yarılmalarını yansıtacak ve yeniden üretecek bir biçimde tasarlandığı iddia edilebilir. Zira Ankara'nın "mesken buhranı"na ilişkin, "bulvar üzerinde, kuzeyde alt gelir gruplarından başlayan, eski kentte alt-orta ve orta, Sıhhiye kesiminde ve Cebeci'de orta, Bakanlıklar çevresinde üst-orta, Kavaklıdere-Çankaya ekseninde üst gelir grupları" için tasarlanan bir konut örüntüsü planın merkezi yönlerinden birisidir (Şenyapılı, 2004: 67). Böylesine kapsamlı ve merkezi bir örgütlü iradenin seferber edilmesinin en önemli sebebi, Ankara'nın imarının doğrudan rejimin

başarısıyla özdeşleştirilmesi olmuştur (Tekeli, 1982: 63). Nitekim dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, 1934 yılı bütçe görüşmeleri sırasında Altındağ yoksul yerleşmeleri üzerine yaptığı konuşma bağlamında Ankara'nın imarının önemini şöyle anlatır:

> Ankara bu memleketin dimağı ve kalbidir. Ankara aynı zamanda bizim imar ülkümüz ve medeniyet ülkümüzdür. Ankara bütün şehirlerimize misal olmakta ve her yerde büyük ve güzel imar faaliyetleri görülmektedir. Bizden sonra gelecek Türk nesillerine hediye edeceğimiz eserler arasında Ankara da en ehemiyyetli bir eser olacaktır (Ergüven, 1937: 131).

Ankara'nın kurulumuna ilişkin temel kararların çerçevesinin çizildiği ve siyasal iradenin ortaya çıktığı dönem 1920'ler ise, bu iradenin tüm çelişkileriyle birlikte mekâna kazındığı ve Ankara'yı hızlı bir dönüşüme soktuğu dönem 1930'lu yıllardır. Ulus-Çankaya aksı boyunca sınıfsal, kültürel ve mekânsal bir yarılmanın kristalize olmaya başladığı bu dönemde, 1932 yılında resmen uygulamaya konan Jansen Planı, arsa ve imar rantlarının baskısı ile uygulanabilir olmaktan çıkmış ve 1930'lu yılların sonunda tamamen rafa kaldırılmıştır (Şenyapılı, 2004: 111). Plan'da Akköprü civarı için önerilen "amele mahallesi" fikrinin kağıt üstünde kaldığı koşullarda, kent yoksullarının geçim derdiyle yöneldiği bir üretim ve ticaret merkezi olan Ulus'un birkaç kilometre ötesinde, Altındağ'ın eteklerinde kısa bir zaman içinde yoksul yerleşmelerinin yığılmaya başladığı görülür.

Yoksulların Altındağ'a yerleşmesi sürecinin takibini dönemin gazeteleri üzerinden yapmak mümkündür. Gazetelere referansla yapılacak böyle bir tahlil, yönetici kadronun meseleye dair aldığı çelişkili siyasal pozisyonların da anlaşılmasına imkan sağlayacaktır. Rejimin yayın organı işlevini gören *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde 1933 tarihli bir haber, "durmadan gelişen" şehirde yürütülen imar faaliyetlerinden bahsederken Altındağ'a ilişkin şu bilgileri verir: "Şehrin etrafında işçiler ve küçük zanaatlarla meşgul olanlar tarafından binbeşyüze yakın izinsiz ev yapılmıştır ki, bunlar planın dışında Atıf Bey, Altındağ ve Yenidoğan mahalleleri adı altında Ankara'nın Bentderesi arkasındaki tepelerini *işgal etmektedir*. Planın amele mahallesi henüz tesis edilmemiştir" (*Hâkimiyet-i Milliye*, 1933: 90; vurgu bana ait).[7] Altındağ barakalarını "işgal" söylemiyle tarifleyen haber metni, Plan'da yer alan "amele mahallesi"nin neden "henüz" tesis edil(e)mediğine dair herhangi bir açıklama getirmez. Yine aynı gazetede Eylül 1932 tarihinde çıkan bir başka haberde ise, bu kez odak Altındağ'ın kendisidir. Metnin altına "Ankaralı" imzasının atıldığı bu haberde, "direklerden başka herşeyi toprak olan" evlerden oluşan "Altındağ mahallesinin umumi görünüşü", 1930'ların başında Altındağ yoksullarının yaşam koşullarına dair görsel bir tanıklık sunar. Barakalarda yaşayan halk ile

görüşmeler yapan muhabir, yoksulların geçim pratiklerini ise kendi ağızlarından aktarır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 1932: 3):

> Mahallelinin birine mahallelinin ne iş gördüğünü sordum:
> Güç, kolay şehrin bütün hizmetlerini saydı.
> - Taş ocaklarında amelelik,
> - Yapılarda işçilik,
> - Arabacılık,
> - Hamallık, ilh ilh.

"Şehrin hizmetkarları''na yönelik yukarıdaki iki haber metninde gösterilen bu anonim ilgi, yönetici kadronun meseleye dair aldığı çelişkili ve geçişken pozisyonların özeti gibidir. Zira erken Cumhuriyet döneminde teneke mahallelere yönelik kuvvetli bir "işgal" söyleminin tedavülde olduğu ve aşağıda da tartışılacağı üzere, asayişin politik coğrafyası bağlamında belirlenen bir yıkım pratiğinin sürekli tekrarlandığı söylenebilir. Ancak yönetici kadro, Altındağ'da ve giderek Akköprü, İncesu ve Türközü gibi diğer yoksul yerleşmelerinde yoğunlaşan nüfusun toplumsal üretim ilişkileri açısından oynadığı işlevsel rolün farkındadır ve bu nüfusa kamusal konut sağlanamadığı koşullarda, mesele görmezden gelinir (cf. Şenyapılı, 2004: 97).

Altındağ barakalarının zaman içinde yoğunlaştığı ve 1950'li yıllar itibariyle Altındağ'ın Ankara'nın emek havuzunu oluşturan en büyük yoksul yerleşmesi olarak kurulmuş olduğu söylenebilir. Ankara emekçi sınıflarının tarihsel oluşum sürecine dair *özgül bir patika*nın yapılandığına işaret eden bu olgunun muhtelif görünümlerine değinmek, Altındağ'da yoğunlaşan toplumsal emeğin erken Cumhuriyet Ankarası'nın kurulumu için ne denli merkezi bir fail olduğunu anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu görünümler içinde önemli dinamiklerden birisi, Altındağ'ın içine doğduğu sosyo-mekânsal bağlamdır. Zira erken Cumhuriyet Ankarası'nda yoksul yerleşmelerinin tarihsel olarak ilk önce bu bölgede yoğunlaşması, kentte kurulmuş olan üretim ilişkilerinin mekânsal yapılanma örüntüsüyle doğrudan ilişkilidir. İlhan Tekeli'nin tahliline göre, "devlete dayalı sanayi" 1920'lerden itibaren temel olarak demiryolu güzergahı çevresinde şekillenmeye başlamıştır. Buna karşılık inşaat, tamir, döküm gibi küçük ölçekli üretim faaliyetleri "biri batıya diğeri kuzeye uzanan, İstanbul ve Çankırı caddeleri"ni de içerecek şekilde Ulus ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Ankara kentinin tarihsel üretim ve ticaret merkezi olan Ulus'un mekânsallığının belirlediği bu kurucu dinamik, Ankara'nın kapitalist kentleşme tarihi içinde "kentin kuzeybatı sektörü[nü] bir imalathaneler ve tamirhaneler alanı" haline getirmiştir (Tekeli, 2009: 141).[8] Bu bakımdan, ticaret ve hizmet sektörleri ile küçük ölçekli üretimin yoğunlaştığı bir bölge

olarak Ulus ve çevresi, Altındağ yoksullarının çalışma mekânı olmaya uzun yıllar devam edecektir. Kent coğrafyasında üretim ilişkilerinin biçimlenmesine ilişkin bu tespitler, Altındağ'ın emekçiler için neden bir barınma merkezi olduğunu da açıklar. Nitekim bu süreçte ortaya çıkan mekansal kutuplaşma üzerine kapsamlı bir sosyolojik araştırma yapan Behice Boran, 1940'ların başında Altındağ baraka mahallelerini şöyle tasvir eder:

> Yukarıda bahsettiğimiz iş mıntıkasının yanındaki saha [eski Ankara evleri], şehre işçi, hizmetçi, küçük esnaf olarak gelenleri istiaba kafi gelmedi; hem de şehrin nüfusu süratle arttığından, bu mahallelerdeki evlerin kiraları da, diğer şehirlerdeki kira seviyesine nisbetle oldukça yüksektir … Bu vaziyette, işçi, seyyar satıcı v.s. zümreleri bu mahallelerde tutunamazdı. Bundan dolayı eski şehrin arkasında, çıplak tepelerde toprak damlı birer ikişer odalı kerpiç evler türedi. Bu mıntıka da bir 'yeni şehir'dir; on, on beş sene evvel mevcut değildi. Bu mahallelerde iktisadi kuvveti en düşük olan halk oturur; ekseriyeti diğer vilayetlerin kasabalarından, köylerinden gelmiştir (Boran, 1941: 15).

Bu bağlamda, Şekil 1 ve Şekil 2'te yer alan fotoğraflar, Altındağ yamaçlarında barakaların zaman içinde yoğunlaşmasının görsel takibine ilişkin önemli bir imkan sunmaktadır. Bentderesi'nden neredeyse aynı açıyla çekilmiş ve 1933-35 ile 1952 yıllarına ait olan bu fotoğraflar, Altındağ emekçi sınıflarının barınma koşullarına dair tarihsel bir tanıklık sunar:

Şekil 1. Altındağ

Kaynak: VEKAM Arşivi, 1933-35.

Şekil 2. Bentderesinden Altındağ Bölgesine Bakış

Kaynak: VEKAM Arşivi, 1952.

Öte yandan, geç kapitalistleşen ülke coğrafyalarında ortaya çıkan kentleşme patikaları içinde emeğin piyasa ilişkilerine içerilme süreçlerinin oldukça çelişkili ve özgül biçimlerde belirlendiğinden bahsedilebilir. Kent yoksullarının üretim faaliyetinin heterojen niteliğine gönderme yapan ve "enformal sektör", "marjinal sektör" gibi muhtelif kavramlarla tartışılan seyyar satıcılık, hamallık, işportacılık gibi birçok geçim pratiğinin, Altındağ yoksullarının kentle ilişkilenme deneyiminin merkezinde olduğu söylenebilir. 1940'lı yılların sonu itibariyle Ankara kentinin üretim coğrafyasında kristalize olan Altındağ'da yoğunlaşan emekçilerin kentle kurduğu bu ilişkinin muhtelif görünümlerini yine gazete haberleri üzerinden izlemek mümkündür. Demokrat Parti'nin (DP) yayın organı işlevini gören *Zafer Gazetesi*'nde 13-22 Mayıs 1949 tarihlerinde Adviye Fenik imzasıyla yayınlanan „Altındağ Röportajları", Altındağ emekçi sınıflarının yaşam ve geçim koşullarına dair sunduğu çarpıcı betimlemelerle, bu noktanın anlaşılmasına katkıda bulunur:

> Onu [Altındağ'ı] bir an için haritadan siliniz, koca Ankara sanki elektrik kesilmiş, sanki, havagazı şirketi işlememiş, sanki furunlara un gelmemiş gibi bir anda durgunlaşır … Sabahları taze simidinizi çayınıza batıramazsınız? Çünkü Altındağ'lı satıcı yoktur. Yükleriniz, çantanız omuzunuzda kalır, çünkü Altındağ'lı küçük hamal yoktur. Evinizde bulaşıklar yığılır. Çünkü Altındağ'lı kadın artık gelmiyecektir … İşçiler orada, boyacılar orada, mektep, bakanlık, hastane hademeleri, çıraklar oradadır … Güneş, sabahleyin Kale'nin burçlarını boyamadan kış, yaz buralardan bir akın başlar. Mahallenin her kovuğundan

> oluk gibi aşağı doğru insanlar akar. Bunlar, Yenişehir'in bütün rahatını, bütün zevkini, bütün saadetini tamamlamağa giderler. Çarşıda, pazarda, evde, her yerdedirler. Bütün gün sizin hizmetinizde, sizin emrinizdedirler (Adviye Fenik, 1949: 1, 4).[9]

Altındağ'da yoğunlaşan emekçi sınıfların kentle ilişkilenmesinin muhtelif görünümlerine dair yapılan bu tespitleri, Altındağ'ın heterojen sosyo-kültürel yapısıyla bir arada değerlendirmek gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı büyük çaplı yerinden edilmeler sürecinde Tatar, Arnavut ve Bulgar göçmenlerinin Altındağ'a yerleştiği görülür. 1920'lerle birlikte ise Doğu ve Orta Anadolu'dan Ankara'ya yönelen emekçi göçüne Türk, Kürt ve Roman halkları da katılmıştır (Hatipoğlu-Eren, 2014; Seyman, 1986). Böylece 1940'lı yılların başı itibariyle Altındağ'da etnik köken temelinde belirlenmiş bir mekânsal yerleşme pratiğinin de kristalize olduğunu söylemek mümkündür. Zira Boran'ın (1941: 16) da bahsettiği üzere, "Kürt mahallesi", "Tatar mahallesi", "Çankırılı mahallesi" ve "Erzurumluların mahallesi" gibi tanımlamalar halk arasında yaygındır. Son olarak, 1940'lı yılların sonu itibariyle Altındağ'da büyük bir yoksul nüfusun yoğunlaşmış olduğunu söylemek mümkündür. Ankara Belediyesi (1945: 25-26)'ne göre, 1945 yılı itibariyle "imar eli değmemiş" ve "planları ve sokak teşkilatı yapılmamış" Altındağ bölgesinde; Altındağ, Atıfbey, Aktaş, Yenidoğan ve Yenihayat adını taşıyan "mahalle ve mıntakalar" bulunmakta ve buralarda yaklaşık 40 bin kişi yaşamaktadır. Diğer taraftan, Tansı Şenyapılı'nın da altını çizdiği üzere, 1940'lı yılların sonunda teneke/kerpiç evler meselesi Meclis'in gündemine gelecek ve Ankara'ya özgü bir "gecekondu kanunu" çıkartılacaktır. 1948 yılında çıkartılan 5218 sayılı yasasının Meclis'te görüşülmesi sırasında Altındağ'da 40-60 bin arasında bir nüfusun yaşamakta olduğu milletvekilleri tarafından dillendirilir (Şenyapılı, 2004: 127).

Erken Cumhuriyet'in Polis Siyaseti

Erken Cumhuriyet'in yönetici kadrosu tarafından rejimin siyasal, ideolojik ve mekânsal merkezi olarak kurgulanan Ankara, girişilen ulus-inşa projesi ve yaratılmaya çalışılan yeni toplum ideali çerçevesinde radikal bir yaratıcı yıkım süreci yaşamıştır. Yukarıda kısaca tartışıldığı üzere, erken Cumhuriyet Ankarası'nda kültürel ve sınıfsal yarılmaların kent mekânında kristalize olmaya başladığı bu dönemde Altındağ, emekçi sınıfların yoğunlaştığı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Ankara'nın kapitalist kentleşme tarihinin kurucu çelişkisine gönderme yapan bu sorunsalı dönemin polis siyaseti bağlamında tartışmak, hem girişilen ulus-inşa projesinin sınıfsal ve mekânsal çelişkilerini hem de Altındağ özelinde ortaya çıkan toplumsal marjinalleş(tiril)me sürecinin tarihsel köklerini anlamak için önemli bir imkan sağlayacaktır.

Dönemin polis siyasetini Altındağ emekçi sınıfları bağlamında ele almadan önce, erken Cumhuriyet'in ulus-devlet projesinin kurucu bileşeni olan polis örgütünün yapılanma sürecine dair genel bir değerlendirme yapmak yerinde görünmektedir. Bu değerlendirmeye ise Ankara kentinin imarının ve uygulanan polis siyasetinin kurucu figürü olan Nevzat Tandoğan'ın *tarihsel failliğini* sorunsallaştırarak başlamak gerekmektedir. Zira aşağıda detaylarıyla ele alınacağı üzere, erken Cumhuriyet Ankarası'nda mekânın zapt edilmesinden yoksulluğun siyasal inşaasına ve nihayet "halk terbiyesi" olarak sunulan ahlaki denetim meselesine kadar uzanan kapsamlı bir polis siyasetinin örgütlenmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu siyaset ise, Tandoğan'ın Yarbay ve Şarbay (Vali ve Belediye Başkanı) olarak Ankara kentinin yönetiminde tek başına söz sahibi olduğu 1929-46 yılları arasında en kapsamlı ve çelişkili biçimlerini almıştır.

Tandoğan, 1920'lerin başında İstanbul Polis Müdürlüğü'ne bağlı Birinci Şube Müdürlüğü ve Adalar Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunmuş; İsmet İnönü ile kurduğu ilişki sonrasında Malatya Valiliği, Konya Mebusluğu ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Bursa ve Balıkesir Müfettişliği yapmıştır.[10] İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) kadrolarından gelen Tandoğan'ın erken Cumhuriyet'in devrim programının 'militan' savunucuları arasında sayılabilecek tarihsel bir figür olduğu söylenebilir.[11] Bu nedenle, yönetici kadronun kuvvet merkezinden alınan destek sayesinde Ankara'da 17 yıl boyunca belirleyici olan bir *Tandoğan kültü*nden bahsedilebilir. Ancak yürütülecek tartışmanın yöntemsel zeminini de beslemek amacıyla, Tandoğan'ın polis siyasetinin biçimlendiği tarihsel bağlamın siyasal, kurumsal ve yasal dolayımlarına daha yakından bakmak gerekmektedir. Zira bu metnin konusunu oluşturan polis siyasetinin, dönemin toplumsal-siyasal bağlamı içinde ve sınıf ilişkilerinin mekânsal örüntülerine referansla tartışılması, çok daha karmaşık bir tablonun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda, Kemalist rejimin 1920'lerin ortalarından sonra hızlı bir konsolidasyon sürecine girmesi ve özellikle 1929 Dünya Buhranı koşullarında devletçilik temelinde belirlenen bir kapitalist kalkınma programına meyletmesi, iki önemli tarihsel dinamik olarak ele alınmalıdır. 1920'lerin ortasından sonra rejim, muhalefete yönelik sistematik bir tasfiye süreci örgütlemiş; sonrasında devrim atılımları ivme kazanmış ve siyasal ve toplumsal yaşamın kuşatıcı bir biçimde yeniden kurgulanmasına yönelik birçok düzenleme yapılmıştır. 1929 Dünya Buhranı, bu sürecin iktisadi alanda derinleştirilmesinin bir dolayımı olarak iş görmüş ve planlı kalkınma siyaseti devleti de yeniden örgütleyen bir süreci beraberinde getirmiştir. Nitekim 1930'lu yılların ortalarında CHP'nin örgütsel yapılanmasıyla devletin yönetsel yapılanması arasında zaten muğlak olan ayrımın tamamen ortadan kalktığı ve parti-devlet bütünleşmesinin tahkim edildiği söylenebilir (Bkz. Ahmad, 1993; Boratav, 2008; Şener, 2015; Zürcher, 2004).

Bu noktada, yürütülen tartışmanın merceğini polis erkinin nasıl bir kurumsal yapılanma üzerinden örgütlendiği ve merkezi iktidarla nasıl ilişkilendiği soruları üzerine odaklamak yerinde görünüyor. Zira Tandoğan'ın kullandığı keyfi ve geniş yetki, bu kurumsal örgütlenmeden beslenen ve onu yeniden üreterek kalıcı hale gelmesini sağlayan maddi bir pratik olarak okunabilir. Bu bağlamda, tüm bu sürecin şekillendiği tarihsel mirasa atıfla, Ferdan Ergut'un şu tespiti önemlidir: "… İTC tarafından kurulan polisin örgütsel yapısı, esaslı bir değişikliğe uğramadan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır. Cumhuriyet rejimi esas olarak bu polis örgütünü tahkim etmiş ve valilik sistemiyle bağlantılarını kurumsallaştırmıştır" (2004: 289). Modern polis örgütünün kurumsallaşması, bürokratikleşmesi ve rasyonalleşmesi süreci, Tanzimat'tan beri sürekli gündemde olan, muhtelif gerilim, çatışma ve mücadeleler içinde belirlenen uzun bir tarihsel bağlam içinde şekillenmiştir (Bkz. Ergut, 2004; Fahmy, 1999; Levy, Özbek ve Toumarkine, 2009; Levy ve Toumarkine, 2007; Özbek, 2008; Yılmaz, 2014). Toplumsal denetimin ordudan özerk bir kurumsal yapı içinde eyleyen profesyonel bir polis örgütü eliyle icrasına ilişkin reform sürecinin özellikle II. Abdülhamit dönemiyle birlikte ivme kazandığı söylenebilir. Ancak temel olarak muhalefetin denetlenmesi amacıyla örgütlenen ve bu nedenle istihbarat yapılanmasının merkezde olduğu otoriter bir polislik biçimi, Abdülhamit devrinin en büyük mirasıdır (Ergut, 2004: 143; ayrıca bkz. Yılmaz, 2014). 1908 Burjuva Devrimi'yle birlikte yönetimi ele geçiren İTC kadrosu, bu mirasın içerilip aşılması anlamında kapsamlı bir reform siyaseti izlemeyi başarmış ve toplumsal denetimi yaygınlaştırmak ve kalıcı kılmak amacıyla toplumsal alana nüfuz eden ve aynı zamanda halkın rızasını devşirme kaygısı güden bir polislik pratiğinin temel çerçevesini çizmiştir. Öyle ki, uzun yıllar devam eden savaş koşulları, polisin kurumsallaşması ve merkezileşmesi yönünde seyreden bu süreci geriye döndüren bir dinamik olarak işlese de, savaş sonrası dönemde polisin yeniden örgütlenme ve konsolidasyon süreci göreli olarak hızlı olmuştur (Ergut, 2004: 187).

Bu mirasa yaslanan Kemalist rejim, polisin kurumsal, yasal ve mali açılardan tahkim edilmesini öngören kurucu adımları 1930'lu yıllardaki konsolidasyon sürecinde atmıştır. Bu bağlamda, 1930 tarihli Belediyeler Kanunu ve Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun, 1932 tarihli Polis Teşkilat Kanunu, 1934 tarihli Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK) ile 1937 tarihli Emniyet Teşkilat Kanunu, Cumhuriyet Türkiyesi'nde polis erkinin kurucu metinleri olarak uzun yıllar varlığını ve etkisini sürdürmüştür. Polis erkinin kurumsal ve siyasal örgütlenme zeminini oluşturan bu yasalar, 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 1933 tarihli Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi ile birlikte düşünülmelidir. Zira dönemin polis siyasetinin yasal ifadesi olan bu metinlerin bir arada

değerlendirilmesi, ilerleyen sayfalarda yapılacak tartışma için önemli bir tarihsel zemin tanzim edecektir.

Erken Cumhuriyet Ankarası'nın polis siyasetinin ayırt edici yönlerinden birisi, belediye zabıtası ile polis örgütü arasında doğrudan kurumsal bir ilişkinin tanımlanmış olması ve bu ilişkinin valilik ve nihayet Dahiliye Vekaleti'ne bağlanan hiyerarşik bir biçimde siyasal olarak denetlenmesidir. Polisin kurumsal örgütlenmesine benzer bir biçimde, belediye mevzuatında 1930'lu yıllara kadar temel olarak Osmalı'dan miras kalan bir kurumsallık içinde eyleyen erken Cumhuriyet rejimi, 1924'te çıkardığı Ankara Şehremaneti yasasıyla açıkça belediyenin kolluk hizmetlerini polise bırakmış; ancak bunun ne şekilde kurumsal olarak örgütleneceği noktası muğlak kalmıştır (Aslan, Akbulut ve Önen, 2002: 25).[12] 1930 yılında çıkartılan Belediye Yasası ise, bu tür muğlaklıkları da giderecek bir biçimde belediye zabıtası ve polis arasındaki ilişkiyi tahkim etmiştir. Böylece, bir ticaret merkezi olarak İstanbul ve başkent olarak Ankara için 1949 tarihine kadar uygulanacak olan, valilik ve belediye arasındaki kurumsal iş bölümünü tek bir siyasal-yönetsel yapıda toplayan bir uygulama hayata geçirilmiştir (Aslan, Akbulut ve Önen, 2002: 34; ayrıca bkz. Memiş, 2008). Kemalist rejimin bu iki şehir için bu türden bir yönetsel yapı kurması, gelişmekte olan kapitalist kentleşmenin ortaya çıkardığı iktisadi, toplumsal ve siyasal süreçlere kurucu müdahaleler öngören bir siyasetten ve bu sürecin gelirim ve çatışmalarını yönetme kaygısından ileri geldiği söylenebilir. Belediye ile polisin yetkilerinin birleşmesi olgusu, piyasa ilişkilerine, yoksulluğun siyasal inşasına, ahlaki denetim ağının işletilmesine ve tüm bunların mekânsal örgütlenmesine ilişkin kurucu bir polis erkinin kurumsal-yasal çerçevesini çizdiği oranda merkezi bir önem taşımaktadır.

Belediye zabıtasıyla polis arasında kurulan bu organik ilişki, polis örgütünün kendi kurumsal yapılanmasındaki ifadesini yine bu dönemde çıkartılan yasalarda bulmuştur. 1930 tarihli ve 1624 sayılı Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun'nun 5. maddesi, polis örgütü içinde farklı işlevleri olan beş şube arasındaki iş bölümünü ve görev sınırlarını belirlemiş ve "idari, beledi ve adli zabıta işlerile iştigal etmek üzere iki büro"dan oluşan İkinci Şube'yi kurmuştur. 30 Haziran 1932 tarihinde bu kanunda yapılan değişiklikle "memleketin umumî asayişine müteallik işlerle iştigal eder iki bürodan mürekkep" Altıncı Şube de polisin örgütsel yapılanmasına dahil edilmiştir. Ayrıca yine 1932 yılında çıkartılan Polis Teşkilat Kanunu, polislerin özlük haklarından eğitimine kadar bir dizi düzenleme getirmiş ve kurumsallaşma ve profesyonelleşme sürecini devam ettirmiştir (Alyot, 1947: 610-651; Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, 1935; Tongur, 1946: 311-405).[13] 1937 tarihli Emniyet Teşkilat Kanunu ise, o vakte kadar yapılan tüm düzenlemeleri derleyip toparlayan kurucu bir metin olarak

Cumhuriyet Türkiyesi'nde polisin örgütlenmesine dair ana çerçeveyi çizmiştir. Polisin valilik sistemiyle ilişkisine dair, güçlü ve merkezi bir polis örgütü kurma gayretinin bir göstergesi olarak, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan tevarüs edilen idari sistemde, polis mülkiyelinin hakimiyeti altında örgütlenmiş ve merkeze olan bağlılığı bu yolla garanti altına alınmak istenmiştir" (Ergut, 2004: 344).

Devletin kurumsal mimarisinde bu şekilde yapılanan polisin 1934 tarihli PVSK ile, parti-devlet bütünleşmesinin hız kazandığı koşullarda rejimin toplumsal alana müdahale aracı olarak geniş yetkilerle donatıldığının altını çizmek gerekmektedir. Devrim atılımlarını ve rejimi koruma gayesinin en önemli göstergelerinden birisi olarak, polisin takdir yetkisini oldukça genişleten *ünlü 18. Madde*den bahsetmek gerekmektedir:

> Fevkalade hallerde ve devletin emniyet ve selametini ve içtimai nizamı tehdit ve ihmal kabiliyetini haiz vaziyetlerde, bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerine veya devamına müessir olacaklarına şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezaret altına alabilir ve umumi ve hususi vasıtalarına vaziyet edebilir. *Bu hal ve vaziyetin devamının takdiri en büyük mülkiye amirine aittir* (*Resmi Gazete*, 1934: 4140; vurgu bana ait).

Devletin güvenliğine tehdit oluşturduğu düşünülen durumların olağanüstü hal durumu olarak tanımlandığı ve polise bunun üzerinden oldukça muğlak bir gözaltı yetkisinin verildiği bu madde, "en büyük mülkiye amiri" olarak valinin takdir yetkisini de neredeyse sınırsız kılmıştır. Nitekim erken Cumhuriyet Ankarası'nı "demir bir iradeyle" (Kocabaşoğlu'dan aktaran İmga, 2006: 126) yöneten Tandoğan'ın yaslanacağı en önemli yasal-siyasal zemin buradan kurulacaktır. Öte yandan, yine bu metnin, Kemalist rejimin imal etmeye çalıştığı vatandaş kategorisine uygun bir biçimde tasarlandığı söylenebilir. Ulus-devlet oluşturma projesinin kapitalist kalkınma ve kentleşme süreçleriyle bağlantısını kuracak şekilde, "vatandaşlık sınırlarının sadece etnik ve ulusal bir birlik çerçevesinde değil, aynı zamanda 'ahlâk' ve 'suç' kavramlarının tanımlanmaları çerçevesinde de belirlendiği" söylenebilir (Gönen vd., 2013: 18).

Bu bağlamda, polis erki üzerinden alt sınıflar ve suç arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuna ve böylece Kemalist rejimin "halk terbiyesi", "ıslah etme" ve "Içtimai hijyen" gibi kavramlarla tanımladığı ahlaki denetim sorunsalına değinmek gerekmektedir. Öncelikle, bu siyasetin kurumsal bir yapılanma olan polis örgütüyle sınırlı olmadığı belirtilmelidir. En açık ifadesini "halka rağmen, halk için" formülasyonunda bulan bu siyaset, temel olarak Cumhuriyet devrimlerinin toplumsallaştırılması sürecine ana rengini vermiştir. Özellikle

1930'larda kurgulanan bir dizi yönetsel-toplumsal örgütlenme, Kemalist kadroların tanımladığı halkı eğitme, aydınlatma ve medeni bir vatandaş olarak yeniden kurma gibi bir görevin işlevsel aparatlarıdır (Bkz. Şener, 2016; Şenol-Cantek, 2016). Bu meselenin en az tartışılan yönlerinden birisi ise polis kurumunun bu bağlamdaki tarihsel rolüdür. Erken Cumhuriyet döneminde polis ve belediye arasındaki kurumsal ilişkinin yukarıda tartışıldığı biçimiyle organik bir biçimde kurulduğu dikkate alındığında, halk terbiyesi projesinin en önemli yüklenicilerinden birinin polis olacağı kolaylıkla düşünülebilir.

Halk terbiyesi fikriyle polis siyaseti arasındaki organik ilişkinin anlaşılması açısından, dönemin önemli etnologlarından Hamit Zübeyir'in *Halk Terbiyesi* isimli kitapçığına başvurmak anlamlıdır. Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinin kültür ve eğitim tarihlerini detaylı bir şekilde inceleyen Zübeyir, 1930'lu yılların başında Ankara Türk Ocağı'nda bir dizi konferans vermiş ve bu konferanslardan derlediği kitapçıkta, halk terbiyesi fikrine ilişkin bir siyasal çerçeve çizmeye çalışmıştır. Yazar, doğrudan polis ve suç sorunsallarını ele almasa da, halk terbiyesinin kuşatıcı mantığını şöyle açıklar:

> Medeni ve harsi faaliyete taalluk eden meselelerden fazla istihsal, içki ile mücadele, milli kurtuluş, içtimai yardım, cinayetleri azaltma, ahlaki arıltma, nüfusu çoğaltma, fakirliğe karşı koyma… Mahiyet itibariyle hepsi halk terbiyesi sahasına giriyor ve halk terbiyesi vasıta olarak alınmadan bunların hiç biri temin olunamıyor.
>
> …
>
> Gaye: İnsan tekâmülünün yüksek hedeflere göre tahrikidir. Yahut daha mufassal tarif icap etse, halk terbiyesi insandaki maddi ve manevi kaabiliyetleri şuurlu, düsturlu ve ahenkli bir tarzda güzel, hakiki ve iyi istikametinde inkişaf ettiren tesir ve usüllerin heyeti mecmuasıdır (Zübeyr, 1931: 11, 12) [sic].

Bu vurgulardan da anlaşılacağı üzere, halk terbiyesi projesi nüfusun üretken etkinliğinin belli bir ulusal birlik tahayyülü çerçevesinde harekete geçirilmesini öngörür. Nitekim ücretli emek formunun toplumsal ilişkileri topyekun kuşattığı bir tarihsel bağlamda, suç siyaseti ile "toplumsal hijyen" arasında organik bir ilişki kurulmaya çalışılmış ve nüfusun üretkenliğinin arttırılması amacı çerçevesinde, farklı toplumsal kesimler muhtelif polis stratejilerinin konusu haline gelmiştir. Geç Osmanlı döneminden beri var olan ve alt sınıfların suçlulaştırılmasının temel dolayımını oluşturan bu polis siyaseti (bkz. Ergut, 2002; Özbek, 2009), çok daha sistematik biçimini 1930'lu yıllarda bulmuş ve Kemalist rejimin devletçilik temelinde belirlenmiş kapitalist kalkınma programının ve buna paralel olarak girişilen ulus-inşa projesinin organik bir parçasını oluşturmuştur.

Polis erkinin halk terbiyesi projesine içerilme dolayımını ise dönemin hakim suç tanımlamalarında bulmak mümkündür. Örneğin, "Ankara Polis Enstitüsü İstihbarat ve Dedektif Öğretmeni" kimliğiyle Türkiye'de suç ve suçlu türleri, dedektiflik gibi konularda kitapçıklar üreten Nazmi Serim, "sabıkalılar" üzerine yaptığı ayrıntılı sınıflandırma denemesinde "kaba ve adi tabaka" olarak adlandırdığı alt sınıflara ilişkin şu şekilde bir tanımlama yapar (Serim, 1940: 42; ayrıca bkz. Serim, 1939):

> [Kaba ve adi tabaka] sefahattan doğan cinayetleri irtikap eden eşhası ihtiva eder. Bunların yaptıkları hadiselerde adilik ve bayağılık, hayvanca hareket göze çarpar. Bunlar hadiseleri ani olarak ika ederler. Evvelden hazırlanmış ve düşünülmüş bir şekilde yapılanı azdır. Bu tabakayı teşkil eden sabıkalılar: Amele ve fahişelerdir. Bunların da çoğu, alkolikler ve piçlerdir [sic].

Bu türden bir söylemin istisnai olmaktan öte, erken Cumhuriyet'in polis siyaseti bağlamında paradigmatik bir anlatıya denk geldiği ileri sürülebilir. 1930'lu ve 1940'lu yıllar boyunca kriminoloji ve polis üzerine yayınlanan birçok metin, bu siyasetin yönetici kadronun farklı kademelerinde ve ceza adalet sisteminin muhtelif uğraklarında yoğun bir biçimde tartışıldığını gösterir. Bu bağlamda şu ilginç çalışmalardan bahsedilebilir: Çocuk Ruhiyatçısı Hilmi A. Malik'in *Türkiye'de Suçlu Çocuk* (1932) adlı araştırması; İstanbul Polis Mektebi Ceza Tatbikatı Muallimi Cemalettin Fazıl'ın *Zabıta Kılavuzu* isimli hacimli derlemesi (1934); İzmir Emniyet Müdürlüğü Fen Şefi Kamil Ahmet'in kaleme aldığı *Polis ve İçtimai Bilgiler* (1934) isimli kitabı; Bursa Emniyet Müdürü Mahmut Erzen'in *Suçlar ve Suçlular* (1939) isimli kitabı; Merkez Hıfzısıhha Müessesesi İkinci Direktörü Prof. Dr. Server Kamil Tokgöz'ün kaleme aldığı *Mücrim Çocuklar Hakkında Sıhhi Tedbirler* (1937) isimli kitabı; İstanbul Cezaevi Doktoru İbrahim Zati Öget'in kaleme aldığı *Mücrim ve Serseri (Antisosyal) Çocuklar* (1941) isimli kitabı; Ordu Cumhuriyet Müddeiumumisi Mehmet Ali Sebük'in kaleme aldığı *Memleket Kriminolojisi* (1944); Denizli Yetkili Ceza Yargıcı Nihat Özker'in kaleme aldığı *Suç, Ceza ve Sosyete Bakımlarından Kumar* (1946) isimli çalışma. Şüphesiz ki bu listeyi genişletmek mümkündür; ancak bu metinlerin erken Cumhuriyet'in suç siyasetinin ideolojik içeriğini serimleyen önemli örnekler olduğu iddia edilebilir. Zira birçok farklı konuyu ele alıyor olsalar da, temel olarak suçu bir toplumsal hijyen meselesi olarak algıladıklarını ve buna mukabil halk terbiyesi olarak polis siyasetini beslediklerini söylemek mümkündür.

Nitekim Emniyet Umum Müdürlüğü'nün çıkardığı *Polis Dergisi* ve Adliye Vekaleti'nin aylık mecmuası olan *İdare Dergisi*'nin 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki sayılarında da, bu türden tartışmaların yaygın bir şekilde yapıldığını görmek mümkündür. Söz gelimi, 1937 yılında kabul edilen Emniyet Teşkilat Kanunu

üzerine *Polis Dergisi*'nde Sadri Ertem imzası ve "Bir meslek kuruluyor" başlığıyla çıkan bir yazıda Cumhuriyet polisi, modern teknik ve bilimsel gelişmelerden beslenen, önleyici kolluk hizmeti çerçevesinde harekete geçen "bir nevi içtimai hıfzısıhha müessesesi" olarak tanımlanır (Ertem, 1937: 4185). Suç ile salgın hastalık arasında organik bir ilişki kuran yazar, "cürümle tifo, verem, frengi gibi mücadele etmek" gerektiğini vurgular ve Cumhuriyet polisinin "ceza yerine tedaviyi, tedavi yerine hıfzısıhhayı ikame etme"ye başladığının altını çizer (Ertem, 1937: 4186). Ayrıca, bu dönemde etkili olan öjenizm fikrinin (Toprak, 2017: 203; ayrıca bkz. Alemdaroğlu, 2005), suç siyasetini de belli oranda etkilediği ve sosyal hijyen meselesinin ırkın arındırılması türünden bir ideolojik zeminden de beslendiği söylenebilir. Tutarlı bir ideolojik konumdan ziyade, polis siyasetinin beslendiği muhtelif ve çelişkili kaynaklara denk düşen bu tartışmaları, yukarıda bahsi geçen çalışmalarda da bulmak mümkündür.

Sonuç olarak, dönemin polis siyasetini yansıtan bu metinlerin bir arada okunması üzerinden şöyle bir değerlendirme yapılabilir: dilencilik, serserilik, çocuk suçluluğu ve fuhuş gibi farklı kategoriler üzerinden tanımlanan suç siyaseti, Cumhuriyet rejiminin medeniyet projesinin kültürel sınırlarını sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk ve yaş temelinde doğrudan belirlerken polis erkinin ne'liğine dair de önemli bir zemin tanzimi yapar. Bu bağlamda denilebilir ki, modern polisin yapılanma sürecinin en çelişkili bağlamlarından birini oluşturan "ahlaki denetim" (cf. Corrigan, 1981; Corrigan ve Sayer, 1985; Hunt, 1999), alt sınıfların ahlaki ekonomisinin (cf. Thompson, 1971) zapt edilmesine yönelik önemli bir siyasal dolayımdır. Polis bir anlamıyla özellikle alt sınıflar nezdinde, kurulmakta olan toplumsal düzenin ahlaki ve ideolojik kodlarını aktarırken bir tür "yerel misyoner" olarak iş görür (cf. Storch, 1976). Zira alt sınıfların gündelik faaliyetleri, kültürel pratikleri, alternatif geçim çabaları ve nihayet ahlaki ekonomisi erken Cumhuriyet polisinin zapt etme misyonunun merkezindedir. Ancak modern polisin yapılanmasının dünya-tarihsel niteliğine gönderme yapan bu mesele, kendini var eden toplumsal çelişkilerden bağımsız düşünülemez. Kemalist reformların toplumsallaştırılması yönünde bir görev biçilen polisin üstünde eylediği zemin, burjuva modernleşme projesinin siyasal-kültürel çelişkileriyle kapitalist kentleşme sürecinin sınıfsal-mekansal çelişkilerinin iç içe geçtiği oldukça gerilimli bir süreç içinde biçimlenir. Zira Kemalist reformların topluma nüfuz etmesinin en önemli aktarım kayışlarından birisi olarak Cumhuriyet polisi, bu sürecin toplumsal-sınıfsal çelişkileri ve gerilimlerini de doğrudan hisseden, kendi örgütsel ve mesleki yapılanmasını da buna göre oluşturan dinamik bir *fail*dir.

Devletin kurumsal mimarisindeki yeri ve ideolojik misyonu bu biçimde tanzim edilen polisin, erken Cumhuriyet Ankarası'nda ne türden bir siyaset izlediğine

ilişkin aşağıdaki tartışma, Altındağ yoksul yerleşmeleri bağlamında meselenin sınıfsal, siyasal ve mekânsal çelişkilerini anlamaya yardımcı olacaktır.

Cumhuriyetin Başkenti'nde Emeği Zapt Etmek

Anadolu taşrasından medeni bir başkent yaratma projesinin siyasal ve kültürel çelişkilerinin renginin kazındığı Ankara'nın kapitalist kentleşme süreci, teneke/baraka mahalleler olgusunun "asayiş meselesi" olarak kurgulandığı bir polis siyaseti üzerinden şekillenmiştir. Hayli muğlak ve çelişkili pratiklerle kurulan bu polis siyasetinin merkezinde bulunan Altındağ emekçi sınıfları üzerine Falih Rıfkı Atay'dan yapılan aşağıdaki alıntı oldukça aydınlatıcıdır. Yönetici kadronun yoksul siyasetinin çerçevesini çizen ve çelişkisini örnekleyen bu cümleler, burjuva kent yaşantısının beşiği olarak tasarlanan Yenişehir'in *kurucu ötekisi* olarak Altındağ'ı söylemsel düzeyde yeniden tanımlar:

> Ankara'ya Deliler tepesinden baktığınız vakit gönlünüz ne kadar ferahlık duyarsa, bizim Ulus'un arkasındaki sırta çıktığınız zaman ruhunuza o kadar, belki daha derin bir üzüntü çöktüğünü duyacaksınız. *Şehrin bu tarafına yıllardan beri Asya kerpiçi yağıyor*. Hayat saati Yenişehir'de ileriye bu yanda ise geriye doğru işlemektedir. Yenişehir'de dükkan ve kat kaçağı yüzünden plan sıkısının sarsıldığına esef ediyoruz. *Burada ise hiç görülmemiş birşey var: Kaçak-kent!* … Bu kerpiç yığınlarının bir de içini dolaşınız: Cumhuriyetin bütün sosyal ülküleri hesabına yüreğinizin ta köklerinden sızladığını hissedersiniz. Beyoğlu ve Mersin'den sonra, türkçenin en az işitildiği sokaklar gene bu taraflarda karşınıza çıkar. *Bugün yasav [inzibat] düşüncesi ile bir karakol, yarın çocuklara acıyarak bir iki mekteb, öbürgün polislerimizi ve öğretmenlerimizi yürütebilmek için parke taşı göndereceğiniz bu tapusuz dağlar, Ankara'nın çağdaş plan tekniği karşısında (çamur-çadırlar) şehri olarak yerleşmiş, kalmış olacaktır* (Atay, 1935: 1, 2; vurgular bana ait).

Ankara Şehri İmar Müdürlüğü İmar İdare Heyeti Başkanlığı yapmış olan ve Ankara'nın mekânsal kurulumu sürecinin siyasal çelişki ve çatışmalarına bizzat tanık olan Atay'ın bu cümleleri, Kemalist kadronun kent yoksullarına ilişkin zapt etme siyasetinin veciz bir ifadesi olarak okunabilir. Zira şehir planından mimari tasarıma kadar Batılı bir anlayışın kuvvetlice sahiplenildiği Yenişehir'de kentleşme süreci devam ederken Altındağ'a yağan "Asya kerpici", yüklendiği tüm sınıfsal çelişkiler ve kendisine yüklenen tüm ideolojik muhtevalarla birlikte bir burjuva kenti ideali olarak Yenişehir'in üstünde bir hayalet misali dolaşacaktır. Zamana ve mekâna hükmeden bir iddia ile "kaçak-kent"in yoksullarını medenileştirme, ehlileştirme ve böylece düzene içerme gerekliliğine dair yapılan bu vurgular, zamanla berraklaşan bir polis siyasetinin de meşrulaştırıcı

zemini olacaktır. Altındağ teneke mahallerine götürülecek kamusal hizmet ise, bu medenileştirme projesinin en önemli ajanları olarak devletin "polislerinin ve öğretmenlerinin" lojistik ihtiyaçlarına cevap verdiği oranda kamu siyasasının gündemine gelebilecektir.

Yukarıda tartışılan siyasal-toplumsal bağlam içinde biçimlenen bu polis siyasetinin, birbiriyle ilişkili üç dinamik üzerinden kurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Modern polis örgütünün tarihsel yapılanma sürecinin özgül veçhelerine denk düşen bu dinamikler şu şekilde kavramsallaştırılabilir: Mekânın zapt edilmesi, yoksulluğun siyasal inşası ve gündelik hayatın ahlaki denetimi (bkz. Corrigan, 1981; Corrıgan ve Sayer, 1985; Harring, 1983; Hunt, 1999; Monkkonen, 1981; Neocleous, 2000; Rigakos vd., 2009; Storch, 1976; Varga, 2013). Her biri kendi içinde oldukça çelişkili siyasal ve mekânsal pratiklere gönderme yapan bu üç dinamiğin ilişkisel bir biçimde tartışılması, Altındağ'da toplumsal emeğin tarihsel kurulum süreciyle polis erkinin yapılanması arasındaki diyalektik ilişkinin anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır.

Asayişin Politik Coğrafyası

Altındağ'da emeğin zapt edilmesinin merkezi uğraklarından birisi, erken Cumhuriyet Ankarası'nda kent mekânının tarihsel yapılanışı içinde ortaya çıkan asayiş siyasetidir. Ankara'nın kapitalist kentleşme sürecinin sınıfsal ve kültürel yarılmaları üzerinden belirlenen bu siyaset, Tandoğan'ın tarihsel failliği üzerinden oldukça çelişkili pratiklerle maddileşmiştir. Altındağ emekçi sınıflarının mekânsal olarak kapatılmasına dair tarihsel patikanın yollarını açan bu siyasetin, erken Cumhuriyet Ankarası'nda asayişin politik coğrafyasına bağlamında değerlendirilmesi, kendi başına ilgi çekici ve önemli meseleleri gündeme getirir.

1920'lerin başından itibaren Ulus-Çankaya hattının yeni başkentin kurulacağı uzam olarak siyaseten belirlenmesi ve imar faaliyetlerinin bu alan üzerinde yoğunlaşması, Tandoğan ve kadrosu için bu bölgenin asayişinin sağlanmasını stratejik önemi olan bir mesele haline getirir. Gazeteci Emin Karakuş, Tandoğan'ın bu konudaki 'titiz' tavrına ilişkin şunları söyler:

> Ankara Valisi'nin gözü, kulağı Çankaya ile Ulus arasındaydı. Onun için Ankara demek, bugünkü adıyla Atatürk Bulvarı demekti. Bu cadde her gün süpürülür, sulanır, gece aydınlatmasına özen gösterilirdi … Tandoğan, Valilik yaptığı 18 yıllık süre içinde bir gün Ankara'nın ilçelerini ziyaret etmemişti. Atatürk Bulvarı'na daha iyi aydınlatsın diye devamlı elektrik lambaları eklenirken, hiç bir ilçe ve bucakta elektrik yoktu. Ankara'nın Atatürk Bulvarı dışındaki yolları Bayındırlık

> Bakanlığı tarafından yaptırılırdı … Tandoğan görevi başında otururken, devamlı Çankaya'yı gözetlerdi, dedik. Beş dakikada bir telefon çalar, 'Başbakan evinden çıktı,', 'İçişleri Bakanı bu dakikada Meclis'e girdi,' gibi haberler birbirini izlerdi. Tandoğan özellikle Başbakan İnönü'ye çok bağlı bir adamdı. Çankaya'daki evinin önüne, suikast yapılır, evin manzarası kapanır, diye inşaat izni vermedi (1977: 12, 14).

Yenişehir'in asayişin politik coğrafyasını belirleyen temel bir siyasal koordinat olması, yeni kurulan devletin yönetsel kurumlarının zaman içinde Ulus'tan bu bölgeye doğru kaymasının sonucudur. Bu eğilim, 1920'lerin ikinci yarısından itibaren Çankaya civarında yabancı ülke temsilciliklerine yapılan yer tahsisi siyasetiyle perçinlenmiş ve Jansen Planı ile birlikte tüm şehrin siyasal coğrafyasını belirlemiştir. Siyasal erkin mekansal örgütlenmesi sürecinin asayişin politik coğrafyasını doğrudan belirlediği bu dönemde, Çankaya tepesinin ve Mustafa Kemal'in tarihsel failliği de kendi başına önemlidir. Çankaya tepesinin bir anlamda sürekli gözetimi mümkün kılan panoptik bir iktidar pratiğinin mekansal stratejisine sahip olduğu söylenebilir. Hem gözetlenen nesne hem gözetleyen özne olarak Tandoğan, bu stratejinin vücut bulmuş halidir (Kezer, 2015: 50-51; Şenol-Cantek, 2016: 181-198).

Bu siyasal stratejinin gündelik hayattaki daha geniş karşılığını, polis erkinin kentin kültürel ve sınıfsal yarılmalarını da yansıtacak bir biçimde farklı stratejiler üzerinden yapılanmasında bulmak mümkündür. Sürekli aydınlatılan ve temizlenen Atatürk Bulvarı'nda köylü kıyafetiyle veya sarhoş dolaşmak, ağaçlara zarar vermek gibi birçok gündelik mesele, Tandoğan'ın asayiş siyaseti içinde *affı olmayan suçlar* olarak tanımlanır. Bu konuda, dönemin merkez valilerinden Celalettin Ünseli'nin aktardığı şu tanıklık, Yenişehir'de gündelik hayatın nasıl düzenlendiğine ilişkin dolayımsız bir örnek oluşturur:

> Ankara şehrinin belli başlı cadde ve sokakları, belli aralıklarla, isimleri yazılı temizlik işçilerine bölünür. Bundan maksat, kirli kalan semtlerin sorumlusunu tezce bulmaktır. Bir gün, bu düzenin işleyip işlemediğini kontrol için rahmetli Tandoğan, Temizlik İşleri Müdürü'ne der ki, 'bir seferinde sokağın herhangi bir yerine, geçerken arabadan imzamı taşıyan bir sigara paketi atacağım. Bu paket atıldığı dakikadan itibaren yarım saat içinde bana getirilmezse vay haline'. Günler geçer. Gerçekten, rahmetli Tandoğan bir sabah içtiği Yenice sigarası paketinin arkasına, kendine mahsus iri ve kitap harfli yazıyla (TANDOĞAN) imzasını atar ve paketi arabasıyla geçtiği sokağın bir yanına fırlatır. Yarım saat sonra Yenice paketi Vali'nin masasının üzerindedir (Orhun vd., 1969: 585).

Gündelik yaşamın bu biçimiyle düzenlendiği bu dönemde, Kemalist devlet-inşa projesinin mekân stratejisine oldukça uygun bir biçimde, Yenişehir'in tam

merkezinde yer alan bölgeye Emniyet Abidesi'nin yaptırılması, rejimin asayiş siyasetinin en sembolik görünümlerinden birini oluşturur. Kamu kolluğunun iki parçası olan jandarma ve polise ithaf edilen bu Abide'nin Kızılay meydanında yaptırılması, hem ulus-devletin hem de burjuva kent yaşantısının merkezi olması istenen bu bölgenin oldukça güçlü bir biçimde vurgulanması anlamına gelir. Emniyet Abidesi'nin konuşlandığı mekan, bu anıtın mimari tasarımıyla dolayımlanan siyasal anlatıyla iddialı bir bütünlük oluşturur. Zira Abide, Cumhuriyet'in yeni toplum idealininin en önemli yüklenicilerinden biri olarak sunduğu polis ve jandarmada cisimleşen siyasal erki, simgesel bir anlatıyla Yenişehir'in bağrına kazır. Kemal Atatuğ bu anlatıyı şöyle özetler (1964: 66):

> Türk polis ve jandarmasına armağan olarak dikilen bir anıttır. Gövde T şeklindedir. Ön üst yüzde bronzdan yapılmış ayakta iki insan heykeli bulunmakta bunlardan yaşlı olanı genç olana cemiyetin güven görevini terk ederken görülmektedir. Altlıkta bir yangın, bir katil, bir hırsızlık vakası ve Türk polisinin yardımı temsil edilmektedir. Arka yüzde Atatürk ve arkadaşlarını milletin yarasını sararken arka altlıkta güven içinde çalışan vatandaşlar: Çift süren köylüler, çalışan işçiler ve sanatkarlar. Bütün anıtın Atatürk'ün ağzından anlatılması: Türk, Öğün, Çalış, Güven.

Bu anlamıyla Abide, burjuva topluma içkin olan güvenlik siyasetinin gündelik hayatın tam bağrında cisimleşmiş hali gibidir (cf. Kezer, 2015: 43; Batuman, 2012: 53; Neocleous, 2000: 43).

Yenişehir'de bu türden bir asayiş siyasetinin egemen olduğu bir dönemde, şehrin diğer bölgeleri için çok daha farklı stratejiler gündemdedir. Kentin yerli halkının yaşadığı Kale ve çevresi, kültürel ve sınıfsal yarılmaları da besleyecek bir biçimde, halkın *kapatıldığı* bir mekan haline gelir (Kezer, 2015: 36). Osmanlı mirasının reddi üzerinden kendini kuran bir ulus-inşa projesinin, kültürel olarak karşısına konumlandırdığı bu bölgeye ilişkin böyle bir kapatma siyasetini sahiplenmesi sürecin beklendik sonucudur. Ancak ulus-devletin ilan edildiği siyasal-mekansal uğrak olarak Ulus Meydanı, özellikle 1940'lı yılların sonuna kadar sembolik önemini koruyacak ve asayişin politik coğrafyasının önemli bir koordinatı olmaya devam edecektir.

Öte yandan, Altındağ teneke mahalleleri ve yoksul halk ise Tandoğan ve kadrosunun polis siyasetini oldukça başka bir biçimde şekillendiren merkezi bir meseledir. Daha önce de altı çizildiği üzere, *kamu arazisini işgal eden yoksul* söylemi, dönemin polis siyasetini belirlemiştir. Nitekim 1930'lu ve 40'lı yıllar boyunca Altındağ teneke mahallelerine ve diğer kaçak yoksul yerleşmelerine yönelik yıkım pratiğinin devletin üretebildiği tek siyaset olduğu iddia edilebilir.

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1934 yılı bütçe görüşmeleri sırasında Meclis'te yaptığı konuşmada, barakaların yıktırılması işlemleriyle ilgili, ilk bakışta çelişkili görünebilecek bir siyasal konum tanımı yapar: "Velev ki böyle plan haricinde olsun, yapılmış bir ev demek bir vatandaşın kışın çatı altında bulunması demektir. Başka memleketlerde, büyük şehirlerde hasıl olan mesken buhranının bizim burada da halledilmiş olması bana soğuk gecelerde gezerken, hiç olmazsa vatandaşlar sokakta kalmamışlar diye gönlüme ferahlık vermiştir" (Ergüven, 1937: 132). Devletin kamusal konut üretemediği koşullarda barakaların toplumsal işlevine yapılan bu vurgu, 1950'lerle birlikte popülist siyasetin temel argümanlarından birisi olarak Türkiye toplumsal ve siyasal tarihininde özgül yerini alacaktır. Ancak burada önemli olan, Şükrü Kaya'nın bu tavrı polis siyasetiyle harmanlayarak sunmasıdır. Zira yine aynı konuşmasında yedi senelik bir süre içinde barakaların "temizleneceği"ni haber veren Kaya, "manzarası çirkin olmakla birlikte asayiş noktasından da fena" olan bu yerleri "ebediyen bırakmak niyetinde" olmadıklarını, beklemelerinin nedeninin Ankara'nın "kuvvetli zabıtası" olduğunu dile getirir (Ergüven, 1937: 132-133).

Diğer taraftan, Ankara'nın kent planına 1950'li yıllara kadar girmeyen ve devletin yönetsel ve yasal düzlemine içerilemeyen Altındağ barakalarının, 1930'lu yılların başından itibaren zapt etme siyasetinin coğrafi koordinatlarına yerleştirildiği görülür. Öyle ki, 1930'lu yılların başında Ankara kentinin politik coğrafyası, kent mekânı polis bölgelerine ayrılarak çizilmiştir. Selahattin Kandemir imzasını taşıyan *Ankara Vilayeti* isimli metne göre, 1932 yılı itibariyle Ankara'da kent mekanı dört farklı polis bölgesi üzerinden tanımlanır ve Altındağ'da Atıfbey Mahallesi, "Hacı Bayram polis mıntıkası" altında zikredilir (Kandemir, 1932: 132-133). Atıfbey Mahallesi'ne kurulmuş olan polis noktasına dair ihtiyacın, 1931 yılı CHF Kaza Kongresi'nde ele alındığı ve encümenin Kongre'ye şöyle bir gerekçe sunduğu görülür: "Pek dağınık olan Atıfbey mahallesine bir polis noktası daha ilave edilmesi halinde bu civar inzibatının teminine hadim olacağı kanaatinde bulunulmaktadır" (*Hakimiyet-i Milliye*, 1931: 2). Bu bilgiler, yürütülen tartışma bağlamında oldukça önemlidir; zira 1950'lerin başına kadar kent planına dahil edilmeyen Altındağ barakalarına dair devletin ilk refleksinin mekansal zapt etme stratejisi üzerinden belirlendiğini gösterir. Nitekim şehirdeki polis memurlarının mekanın ve nüfusun bilgisini edinmeleri ve daha profesyonel bir biçimde iş görmeleri amacıyla Ankara Emniyet Müdürlüğü'nce 1941 yılında hazırlanan *Ankara Şehri Polis Rehberi* adlı kitapçıktan öğrendiğimiz üzere, polis kurumu Altındağ baraka mahallelerinde mekansal örgütlenme süreci içindedir. Yukarıda bahsi geçen Atıfbey polis noktasına ek olarak Altındağ ve Yenidoğan polis noktalarının ve Altındağ Karakolu'nun oluşturulmuş olduğunu bu metinden görmek mümkündür (Ankara Emniyet Müdürlüğü, 1941: 55).

Erken Cumhuriyet Ankarası'nda asayişin politik coğrafyasına dair yapılan bu tespitler üzerinden şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Tandoğan'ın iradi müdahaleleriyle de belirlenen ve Yenişehir'in merkezde olduğu bir asayiş siyaseti, kent nüfusunun farklı kesimlerine yönelik farklı stratejiler izlendiğini gösterir. Burjuva kent yaşantısının mekânı ve devletin yeni merkezi olan Yenişehir, hijyenden çevre düzenlemesine kadar bir dizi meselenin asayiş siyaseti çerçevesinde belirlendiği bir süreç içinde yapılanmaktadır. Eski kent nüfusunun Kale ve civarına kapatıldığı bir bağlamda, Altındağ barakaları da asayişin politik coğrafyasının kurucu koordinatları arasındadır. Başka bir ifadeyle Altındağ, Ankara'nın kurulumuyla eş zamanlı ortaya çıkan bir yoksul yerleşmesi olması itibariyle, devletin zapt etme stratejisinin başından itibaren merkezindedir.

Ancak bu stratejinin oldukça muğlak ve çelişkili bir biçimde mekânsal ve yönetsel olarak yapılandığının altını çizmek gerekir. Zira polis erkinin mekânsal yapılanışı bağlamında Altındağ'da tarihsel süreç içinde ortaya çıkan olgu, asayişin politik coğrafyasının bir çeşit *sınır siyaseti* üzerinden belirlendiğidir. Kent yoksullarının Altındağ'a kapatılmasına meyleden bu sınır siyaseti, Altındağ *içindeki* asayiş sorunlarından ziyade Altındağ yoksullarının kentle kurduğu ilişkiye *karşı* konumlanır. Söz gelimi, rejimin sözcülüğünü üstlenen *Hâkimiyet-i Milliye* ve onun devamı olan *Ulus* gazetelerinde 1930'lu ve 1940'lı yıllar boyunca çıkan asayiş haberlerine göz atıldığında, en büyük asayiş sorununun Altındağ yoksul mahallelerinin kendi içinde ortaya çıkan ve sınıfsal çelişkilerin gündelik tezahürlerine dair örnekler barındıran meseleler olduğu görülür. Bu haberlerin içeriğine dair tespiti yapılacak en önemli olgu, kamu kolluğunun *yokluğudur*. Bu konu üzerine verilebilecek sayısız örnek olmakla birlikte, *Ulus Gazetesi*'nde 1952 yılında Altan Öymen imzasıyla yayınlanan "Altındağ semtinden röportajlar"a değinmek yerinde görünmektedir. Altındağ halkıyla görüşmeler yapan Öymen, Çinçinli bir yoksulun ağzından şunları aktarır:

> - Hırsızlık için birebir bizim buraları, diye anlattılar. Adamı sokak ortasında yakalayıp soğana çevirseler kimsenin ne gözü görür ne ruhu duyar. Işık olmadığı gibi bizim mahalleye polis de uğramaz. Bereket hiç birimizin dişe gelir malı, parası yok da rahat ediyoruz (Öymen, 1952: 4).

Bu tekil örnekte dillendirilen talep, dünya-tarihsel bir olgu olarak modern polisin varlık nedenini sorgular. Zira kamusal güvenlik sağlama iddiası, modern polisin tarihsel süreç ve mücadeleler içinde içermek durumunda kaldığı ve böylece alt sınıflardan rıza devşirme siyasetinin önemli bir aracı olarak işleyen merkezi bir talebe gönderme yapar (Bkz. Ergut, 2004). Bu nokta, polis erkinin mekansal örgütlenme sürecinin ürettiği çelişki ve muğlaklıklar ile birlikte düşünülmelidir. Erken Cumhuriyet Ankarası'nda Altındağ'ın boşlukta salınan

yasal statüsü, asayişin politik coğrafyası bağlamında polis erkinin tarihsel olarak meylettiği sınır siyasetini yeniden üretir. Ülkedeki asayiş yapılanmasının kır-kent diyalektiği üzerinden jandarma-polis arasında tanımlanan bir iş bölümü çerçevesinde oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemde, Altındağ'da asayiş işinin hangi kurum tarafından sağlanacağı meselesi de 1950'li yılların sonuna kadar çözüme kavuşmuş sayılmaz. 31 Ağustos 1959 tarihinde *Ulus Gazetesi'*nde çıkan şu haber, bu konuda önemli bir ipucu niteliğindedir:

> İki karakol arasında çıkan mıntıka ihtilafına Savcılık müdahale etmiştir. İhtilaf bundan bir müddet önce bir elektrik mühendisinin inşaatından çalınan teller dolayısıyla çıkmıştır. Çinçin Bağları Polis Karakolu, tellerin çalındığı mıntıkanın Altındağ Jandarma Kumandanlığına, Jandarma Kumandanlığı da Çinçin Karakoluna ait olduğunu iddia etmişler ve ihtilafa düşmüşlerdir. İki tarafın itirazı karşısında, ihtilafa Savcılık el koymuş ve yaptığı keşif sonunda tellerin çalındığı mıntıkanın, Çinçin Karakoluna ait olduğu anlaşılmıştır (*Ulus*, 1959: 1).

Bu bağlamda, erken Cumhuriyet Ankarası'nda asayişin politik coğrafyasına ilişkin farklı stratejilerin mekana tahvil edildiği bir dönemde, devlet erkinin Altındağ yoksul mahallelerinde polis erki biçiminde var olduğu iddia edilebilir. Ancak yukarıdaki olgusal süreçlerin çelişkilerine referansla şu noktanın altını çizmek önemlidir: Erken Cumhuriyet döneminde Altındağ yoksul yerleşmelerinde *yokluğuyla* var olan bir polis erki'nden bahsedilebilir. Zira Altındağ teneke mahallelerinin *içine* kuşatıcı bir zapt etme siyaseti üzerinden müdahale etmekten ziyade, polisin Altındağ yoksullarına karşı sınır bekçiliğine soyunduğu görülür. Altındağ yoksul yerleşmelerine yönelik mekânsal kapatma siyasetinin tarihsel patikasını döşeyen bu sınır siyasetini aşağıdaki başlıklarla bir arada düşünmek gerekmektedir. Polis erkinin mekâna işlenme sürecinin oldukça çelişkili pratiklerle maddileştiği bir dönemde, belediye zabıtasını içerip aşan bir iktidar pratiğinin kurumsallığı içinde eyleyen polis, Altındağ yoksullarının kentle ilişkiye geçtiği tüm alanlara kurucu bir şekilde müdahil olur. Bu olgu ise yoksulluğun siyasal inşası ve ahlaki denetim meseleleri bağlamında polis erkinin ne'liğine dair oldukça fazla şey söyler.

Yoksulluğun Siyasal İnşası

> Arkadaşlar, zabıta teşkilatı, zabıta kuvveti bir memleketin bayrağı gibi, kanunu gibi istiklal alametlerinden bir alamettir. (Bravo sesleri) Bir memlekete göz dikildiği ve parçalamağa karar verildiği vakit evvelemirde hatırlanan şey, polis kuvvetidir. … Zabıta kuvveti bir memleketin şekli idaresinin de bir ifadesidir ve o, efradı milletin karakterinin nümunesi olarak durur … O [polis kuvveti], milletin ve halkın namusunu, hayatını, haysiyetini ve malını, kötü emelli, kötü

> ruhlu adamlara karşı koruyan, kanunun kalkmış bir kalkanı gibidir … *Sonra, polis memleketin iktisadi bir elemanıdır. Çünkü arkadaşlar, asayiş ve inzibat olmıyan bir memlekette, istihsal de olmaz* (TBMM Zabıt Ceridesi, 1937: 455; vurgu bana ait).

Dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Emniyet Teşkilat Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihasınınn görüşülmesi sırasında Meclis'te yaptığı konuşmadan alıntılanan yukarıdaki cümleler, erken Cumhuriyet döneminde polisin ne türden bir siyasal-yönetsel aygıt olarak kurgulandığına dair doğrudan bir kanıt sunmaktadır. Zira etnik milliyetçilik temelinde tanımlanmış bir ulus-inşa projesine bir takım ahlaki kategorileri de dahil ederek kurgulanmaya çalışılan düzenin sınırlarını çizen bu cümleler, polisin alt-kültürünü besleyecek olan paradigmatik bir anlatı olarak ele alınabilir.[14] Bunun yanında, Kaya'nın devreye soktuğu "iktisadi bir eleman olarak polis" söylemi, dönemin polis siyasetinin temellendiği aynı oranda önemli bir tarihsel referans noktasıdır. Polis kurumunun ve asayiş meselesinin "istihsal [üretim]" ile ilişkilendirilerek açıklanması, yerleştirilmeye çalışılan burjuva kent yaşamı ve kapitalist üretim ilişkilerinin tarihselliği bağlamında anlaşılmalıdır. Bu söylemin, daha geniş bir gerekçeli açıklamasını, 18 Temmuz 1936 tarihinde Başvekil İsmet İnönü imzasıyla Meclis'e sunulan ve Polis Teşkilat Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesini öngören kanun tasarısında bulmak mümkündür. Polisin hem kadro hem de mali yönden güçlendirilmesini talep eden bu kanun taslağı, bu taleplerin gerekçesini şu şekilde anlatır:

> Esasen on sene evvelki polis hizmetine taalluk eden memleket durumu ile bu günkü durum arasında nisbet kabul etmeyecek bir fark vardır. Bu fark içtimai, iktisadi ve sınai inkilab sahasında memleket lehinde ve mütemadiyen inkişaf halinde bir derecede bulunmaktadır. 10 sene evvelki sınai müesseselerle bu günkü sınai müesseseler arasındaki farkın pek yüksek bir adede vardığı malumdur. *Bu sınai müesseselerin çoğalması nisbetinde memlekette amele hayati genişlemiştir*. *Amele yuvalarının, rejimin korunması noktasından ne kadar mühim ve polis için ne kadar cazib bir vazife yeri olduğu takdir buyurulur*. Sınai saha haricindeki iktisadi inkişaflarımız dahi yukardaki iş sahasını arttırmış olduğundan işçilerin hareketlerini ve menfaatlerini takib noktasından polisin vazifesi o nisbette artmıştır … İktisadi, sınai ve içtimai inkişaf hareketlerimizin beş ve on sene sonraki manzarasını şimdiden göz önüne alırsak polis vazifesinin her gün bir az daha ağırlaşmakta ve güçleşmekte ve artmakta olduğunu zaruri görmek lazımdır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1937: 459; vurgu bana ait).

Erken Cumhuriyet döneminde "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle" olarak tanımlanan ulusal birliğin biçimlendirilmeye çalışıldığı koşullarda, "amele

yuvaları" rejimin selameti için önemli bir mesele ve polis için ise oldukça "cazip bir vazife" haline gelir. Bu noktada, bu metnin sadece anti-komünist *duyarlılıklarla* oluşturulduğu yönünde bir açıklama yetersiz kalacaktır. Aynı yetersizlik -literatürde hakim olduğu biçimiyle- polisi sadece basit bir baskı tertibatı olarak kavrayan yaklaşımlarda da görülecektir. Bunun yerine, valilik ve belediye örgütlerinin kurumsal bütünleşikliği içinde eyleyen polisin, gündelik hayatın kılcal damarlarına nüfuz eden bir fail olarak toplumsal ilişkilere ne türden kurucu müdahalelerde bulunduğu ve bu müdahaleler üzerinden toplumsal bir kategori olarak emeği ve bunun kanlı-canlı özneleri olarak kent yoksullarını hangi süreçlerle piyasa ilişkilerine içerdiği noktasının açıklanması gerekmektedir. Zira yukardaki metnin temel kaygısı, gelişmekte olan kapitalist ilişkilerin ve bunların cereyan ettiği kent mekanının ortaya çıkardığı ve çıkaracağı toplumsal çelişki ve çatışmalarla baş etmektir. Bu bakımdan, modern polis erkinin, gayri-şahsi bir iktidar mekanizmasının hakim kılındığı piyasa ilişkilerinin kurulması, ücretli emeğin biçimlendirilmesi ve dolayısıyla kent yoksulluğunun siyasal inşası süreçlerinde oynadığı merkezi tarihsel rolü hatırda tutmak gerekmektedir (Bkz. Hunt, 1999; Neocleous, 2000; Rigakos vd., 2009).

Yukarıda tartışıldığı üzere, bu tarihsel rolün izlerini geç Osmanlı'dan itibaren sürmek ve erken Cumhuriyet'e aktarılan önemli bir kurumsal mirastan bahsetmek mümkündür (Bkz. Ergut, 2002, 2004; Özbek, 2009). 1937 yılında yayınlanan *Ankara Belediye Zabıtası Talimnamesi,* bu bağlamda değerlendirilebilecek önemli bir metindir.[15] 256 maddeden oluşan 63 sayfalık bu Talimname, kent yoksulunun gündelik hayatının hemen hemen her alanına dair kuşatıcı bir denetim mekanizması işletme iddiasındadır. Uzun bir emir ve yasaklar listesi sunan metin, bunlara uyulmadığı takdirde uygulanacak para cezalarını da net bir biçimde belirler. Talimname'de hamallık, seyyar satıcılık, müstahdemlik (temizlikçi) gibi bir dizi faaliyete ilişkin şaşırtıcı derecede ayrıntılı bir çerçeve çizilmiş; böylece kent yoksullarının geçim pratikleri kapsamlı bir denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Dikkate değer bir örnek oluşturması açısından hamallık işinin nasıl düzenlenmeye çalışıldığına bakmak yerinde görünmektedir (Ankara Belediyesi, 1937: 48-49):

> Madde 204: Şehirde hamallık edecek kimseler sıhhat muayenesine tabi olup bunun için de belediyeye müracatla alacakları markayı iyice görünecek surette yakalarına takmaya mecburdurlar. Markasız hamallık etmek yasaktır.
>
> Madde 205: Yaşları, bedeni ve ruhi vasıfları müsait olmıyanlarla hırsızlık, dolandırıcılık ve emniyeti sui istimal suçlarından ve bunlara benzer suçlardan birile mahkum olmuş olanlar, iyi hal ve hareket sahibi oldukları zabıta raporile tasdik edilmiyenler ve hamallar hakkındaki talimat hükümlerine aykırı hareketten

dolayı Belediyece 3 defadan fazla cezalandırılanlar hamallık edemezler. Bu gibilere evvelce marka verilmişse geri alınır, verilmemişse yeniden verilmez.

Madde 207: Hamallar kalabalık yerlerden geçerken kimseye çarpmamağa dikkat edecekler ve bunun için geleni, geçeni icap ettikçe nezaketle, gürültüsüzce ikaz edeceklerdir.

Madde 209: Hamalların yük sahiplerine her ne suretle olursa olsun fena ve kaba muamelede bulunmaları yasaktır.

Madde 210: Hamalların belediye tarifesinden fazla ücret almaları ve istemeleri yasaktır.

Erken Cumhuriyet döneminde, hamallık, seyyar satıcılık, yapı işçiliği, temizlikçilik gibi işlerin büyük oranda Altındağ emekçi sınıfları tarafından yapıldığı düşünüldüğünde, Ankara Belediye Zabıtası Talimnamesi'nin "şehrin hizmetkarları"nı *terbiye etmek* amacıyla oluşturulduğu iddia edilebilir. Nitekim kent yoksullarının geçimlik uğraşlarının *medenileştirilmesine* dair kapsamlı bir kampanyanın örgütlenmeye çalışıldığı bu dönemin takibini yine gazeteler üzerinden yapmak mümkündür. Şekil 3'te yer alan ve *Ulus Gazetesi*'nde yayınlanan fotoğraf ve meselenin takdim biçimi, kent yoksullarının çalışma pratiklerinin nasıl biçimlendirilmeye çalışıldığına dair çarpıcı bir örnek oluşturur. *Makbul hamallık* tasviri yapan haber metni, böylece Ankara'nın "hususiyetlerinden birini" okuyucusuyla paylaşır.

Bu bağlamda, erken Cumhuriyet döneminde sürekli gündemde olan kent yoksulluğu meselesi, toplumsal düzene ve rejimin selametine birer tehdit olarak kurgulanan kategorik ayrımlar üzerinden ideolojik düzlemde yeniden üretilir. Örneğin, "soğuk havalardan, kızıldan kızamıktan daha salgın bir şekil"de şehri "istila ettiği" söylenen "elleri sopalı, dilleri küfürlü, belleri torbalı" dilencilerin, Yenişehir'in sakinlerini rahatsız ettiği dile getirilir. Sorunun kökeninde ise "fakirlikle dilenciliği ayırt edememek" olduğu ileri sürülür (*Hakimiyet-i Milliye*, 1929; Gündüz, 1932). Yoksullarla ücretli emek arasında kurulacak ilişkiye dair bir zemin tanzimi yapan bu siyasetin daha kapsamlı bir değerlendirmesini Şükrü Kaya, 1934 yılı bütçe görüşmeleri sırasında yapar:

> Memleketin bir derdi de dilencilerdir. Bu da içtimai bir yaradır. Esbabı iktisadidir. Zaten dünyada esbabı iktisadi olmıyan ne vardır ki. Bazı memleketlerde dilenciliğe insani teşekküllerle mani olunmuştur. Belediyelerin veya Hükümetin vazifesi olacak 'fakirler, aliller yurdu' diye bir takım yurtlar açılmıştır. En iyi yol da budur. Dilencilere buralara muvakkaten alınır, çalışıp çalışmayacağı ve esbabı tese'ülü tetkik edilir. Çalışabilecekse işe gönderilir, çalışamayacaksa barındırılır. Bazı belediyelerimizin ufak tefek tedbirleri vardır. İstanbul Darülacezesi bunun

küçük bir nümunesidir. Ankarada ve İzmirde de böyle birşey vardır. Zabıtanın vazifesi ise, bunları toplamak ve halkı taciz etmekten kurtarmaktır (Ergüven, 1937: 131).

Erken Cumhuriyet döneminde ücretli emeğin biçimlendirilmesi amacıyla seferber edilen zapt etme tertibatının merkezi sorunlarından birisini oluşturan dilenciliğe ilişkin, Şükrü Kaya'nın "fakirler, aliller yurdu" olarak bahsettiği çözüm, 1940'ların ikinci yarısıyla birlikte başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük şehirlerde kurulacak olan "dilenci kampları"ndan başka birşey değildir. Dönemin gazeteleri üzerinden, Ankara'da "dilenci kampı" kurulmasına ilişkin tartışmaların 1945 ve 1946 yıllarında yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Nitekim "şehir işleri hakında" *Ulus Gazetesi* muhabirine açıklamalarda bulunan Vali ve Belediye Başkanı İzzettin Çağpar, Kasım 1946 tarihinde bu konuyu şöyle gerekçelendirir: "Bir dilenci kampı yaparak dilencilerin hakikaten malul olanlariyle ticaret edenlerini ayıracağız. Malulleriyle medeni şekillerde uğraşacağız. Yardım müesseselerimizle temas halindeyiz. Diğerlerini ise kanun pençesinde bu itiyatlarından vaz geçirmeyi tedbirleyeceğiz" (*Ulus*, 1946: 5; ayrıca bkz. *Ulus*, 1947: 1). Kasım 1947 tarihi itibariyle kurulduğu anlaşılan ve halk terbiyesi projesinin en çelişkili kurumsal görünümlerinden biri olan bu kampların, Ankara bağlamında özellikle Altındağ yoksullarının kapatıldığı mekanlar olduğu söylenebilir.[16]

Şekil 3. Ankara Manzaraları

Kaynak: *Ulus*, 3 Mart 1937

Bu kapatma siyasetinin Türkiye siyasal tarihi bakımından en çelişkili kurumsal görünümlerinden biri Ulucanlar Hapishanesi'dir. Cumhuriyet rejiminin kurulması ve Ankara'nın başkent olarak seçilmesiyle eş zamanlı şekillenen bir zapt etme projesinin kurucu bir bileşeni olarak, 1925 yılında Umumi Hapishane adıyla açılmıştır. Alman mimar Carl C. Lörcher'e 1920'lerin ortasında yaptırılan Ankara kent planının bir bileşeni olarak tasarlanan Umumi Hapishane'nin tarihsel olarak özellikle kent yoksullarının çalışma yoluyla "ıslah edilmesi" gibi bir amaçla kurulduğu ileri sürülebilir. Zira Umumi Hapishane'nin kuruluş gerekçesi bu zapt etme siyasetine dair önemli bir ipucu vermektedir: "Özellikle etrafında sürülecek arazi ve tarlaların olması, maphusları faydalı bir çalışmaya sevk etmek, çalışma ile ıslah olmalarını sağlamak ve topluma tekrar kazandırmak için mahallenin meskun ilişkin uygun görülmüştür".[17] Nitekim 1920'lerin sonlarından itibaren Umumi Hapishane bünyesinde "marangoz atelyesi", "bahçivan mektebi" ve "terzi atelyesi" gibi çalışma alanlarının kurumsallaştırıldığı görülür (*Hakimiyet-i Milliye*, 1929). "Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle" olarak tasarlanan ulusal birliğin etnik milliyetçilik ve belli ahlaki kodlar temelinde tanımladığı bir siyasal bağlamda, makbul vatandaş imal etme projesinin kurucu bir bileşeni olması istenen hapishane rejiminin bir "nümunesi" olarak tasarlanır (*Akşam*, 1929). Yoksullar için bir tür *çalışma kampı* işlevi gören hapishane, 1930'lu yıllarla birlikte çalışma rejimini genişletmiş ve bünyesinde kurulan matbaa ile mahpusların çalıştırılmasına yönelik çok daha kapsamlı bir reform siyasetinin pratik mecrası olmuştur (*Ulus*, 1938). Bu bakımdan, Ulucanlar Hapishanesi'nin kuruluş dinamiklerini, *makbul vatandaş* ve aynı anlama gelmek üzere *uysal işçi* imal etme amacıyla tanımlanan zapt etme projesinin tarihsel köklerinde aramak mümkün ve gereklidir.

Erken Cumhuriyet Ankarası'nda yoksulluğun zapt edilmesi amacıyla izlenen bu polis siyasetine ilişkin şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Emeğin piyasa disiplinine içerilmesinin temel bir dolayımı olarak kurgulanan ve beledi ve yönetsel yetkilerle donatılan polis erkinin şehrin sadece asayişinden sorumlu olmayacağı açıktır. Daha doğru bir ifadeyle, asayiş meselesinin sadece teknik bir suç tanımlanması üzerinden kurgulanmayacağı, piyasa ilişkilerinin gündelik işleyişine kurucu bir müdahalenin bu sürece eşlik edeceği söylenebilir. Erken Cumhuriyet Ankarası'nda uygulanan asayiş siyasetinin, tam da böyle bir anlayıştan beslenerek ücretli emeğin ve dolayısıyla yoksulluğun siyasal inşası sürecine kurucu müdahaleler yaptığı ileri sürülebilir. Nitekim yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, kapitalizmin şafağından beri var olan ve yoksulluk ve muhtaçlık arasında kurulan kadim kategorik-siyasal ayrım, erken Cumhuriyet Ankarası'nın polis siyasetinin de odağındadır. Piyasa ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak görülen yoksulluk (*poverty*) ile piyasaya tabi olmanın

reddi anlamında aylaklık (*idleness*), düşkünlük/muhtaçlık (*indigence*/*pauperism*) ve serserilik (*vagrancy*) gibi kategoriler arasında kurulan ayrımın siyasal yeniden üretimi, modern polis erkinin varlık nedenidir (Bkz. Neocleous, 2000; Rigakos vd., 2009). Zira aylaklık, düşkünlük ve serserilik gibi siyasal kategoriler, kent yoksulluğunun zapt edilmesinin temel dolayımı olmuş ve polis erkinin kurumsallığı bu süreç içinde serpilmiştir.

Gündelik Hayatın Ahlaki Denetimi

Bir tür "Içtimai hijyen müessesesi" olarak tasarlanan erken Cumhuriyet polisi, Ankara'da iddialı ve kapsamlı bir ahlaki denetim siyaseti izlemiştir. Yenişehir'de serpilmeye başlayan burjuva sosyalliğinin siyasal gündemini ve içsel çelişkilerini yansıtan bu siyaset, erken Cumhuriyet Ankarası'nda gündelik hayatı sınıfsal, kültürel ve mekansal pratikler dahilinde düzenlemeye girişir. Altındağ yoksulları ise, düzenlenen gündelik hayatın olağan şüphelileri olarak muhtelif idari, mekansal ve yasal polis pratiklerinin konusu haline gelir.

Bu makale bağlamında kapsamlı bir tahlilini yapmak mümkün olmasa da, erken Cumhuriyet rejiminin "sosyal hijyen" siyasetinin merkezi meselelerinden birisinin, kadın ve aile bağlamında kurulmaya çalışılan toplumsal cinsiyet rejimi olduğunun altı çizilmelidir (Bkz. Sancar, 2014). Bu cinsiyet rejimine fuhuşun denetim altına alınmasını amaç edinen bir polis siyaseti eşlik eder (Toprak, 2017). Yine geç Osmanlı döneminde şekillenmiş olan ve özellikle savaş koşullarının ortaya çıkardığı üretken nüfusun azalması ve salgın hastalıkların yaygınlaşması gibi sorunlara yanıt üretmek kaygısıyla şekillenen "halk sağlığı" sorunsalı bu bağlamda değerlendirilmedilir. Zira Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin toplumsal çalkantı ve travmalarının yeni rejimin siyasal gündemini işgal ettiği bir bağlamda, fuhuş "toplumsal çöküntü"nün temel göstergelerinden birisi olarak algılanır ve "fahişeler" toplumsal ahlak ve halk sağlığı açısından "muzır mikroplar" olarak tanımlanır (Zafer, 2017: 305-312). Ülkede yaşandığı düşünülen "ahlak buhranı" ile başedebilmek amacıyla yapılan düzenlemeler arasında en önemlilerden birisi 1920 yılında kurulan Sihhat ve Ictimai Muavenet Vekaleti'dir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce kurulan bu Vekalet, ülkenin farklı illerinde yaptığı kapsamlı araştırmalar sonunda *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası* adıyla hacimli bir dizi rapor yayınlar. Herbir il için özel alt başlıklarla hazırlanan bu raporlar, özellikle 1930'lu yıllarda berraklaşacak olan sosyal hijyen siyasetinin beslendiği en önemli kaynaklardan birisi haline gelir (Bkz. Evered ve Evered, 2011, 2012).

Ankara Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürü Dr. Muslihiddin Safvet tarafından hazırlanan *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti* adlı

rapor, fuhuş özelinde şekillenen toplumsal cinsiyet rejimi ve ahlaki denetim konusunda Kemalist kadrounun siyasal tahayyülünü anlamak bakımından önemli bir kaynaktır. Dr. Safvet, 1920'lerin başında Ankara'nın "ahlak"ını şu şekilde tasvir eder (2009 [1925]: 32):

> Harb-i Umumi patlayncaya kadar buralarda ahlak çok iyi idi. Harbin memlekette açtığı zaruret ve sefalet ocaklan yüzünden ahlak-i umumiye dahi az çok müteessir oldu: Fahşiyat kasabalardan ziyade köylerde görülüyor, evvelce karyede gizli bir surette icra-i fuhş yavaş yavaş aleniyete çıktıklarından ahlak günden güne fesad bulmaya başladı. Bu hal, harbin netayic-i meşumesinden olarak bi-kiz ve dul kalan genç kadınlann ötekinin berikinin yanına hidmetçiligine girerek bilahire erkeklerin dam igfaline kapılarak ismetlerini feda etmelerinden ileri gelmektedir. Bazen genç kizların nişanlılarının harpte şehit olması ve kendilerine yeniden talep zuhur etmemesi yüzünden uzun zaman evde kaldıkları nihayet bu biçarelerin de vaad- i izdivaç ile igfal edilerek ismetleri heder olundugu tahkikat-i adliye ile derece-i sübuta varmıştır. Esasen memlekette izdivaç için muayyen bir sinn olmayıp çok defa 15- 16 yaşında henüz sinn-ı kemal'e ermemiş genç bir erkek çocuk ile 30- 35 yaşında bir kızın tehil ettigi görülmektedir. Fakat çocuk sinn-ı kemal'e vasıf olunca refika-i hayatının kendisinden 10- 20 yaş büyük oldugunu anlar anlamaz ondan yüz çevirir. Bu suretle himayesiz kalan kadın da tabii fahişe süluk eder. Merkez vilayette polisçe mukayyit alüfteler vardır. Bunlar yerli halkından ziyade hariçten gelenlerdir. Kengri kapı civarında sıhhiye ve polis dairelerince mukayyid 60-70 kızdan ibaret bir umumhane mevcut olup haftada mevcut kızları iki defa muayene-i sıhhiyeye tabidir. Fakat, maatteessüf bunların yüzünden pek çok gençlerin saika-i cehaletle irtikab-ı cinayet eyledikleri de ekseriya vaki'dir. İşte görülüyor ki köylerde maarifin ve fezail-i ahlakiyeyi öğretecek kimsenin bulunmaması ahlakın fesadına badi olmaktadır.

Bu tasvirde açıkça görüldüğü üzere, Ankara'da toplumsal yaşamı işgal ettiği düşünülen "ahlak fesadı"nın kaynağı olarak sunulan fuhuş üzerinden tedavüle sokulan bu söylem, genelde kent marjinalleri ve özelde ise kadınların doğrudan polis erkine tabi kılınmasına yönelik bir dolayım oluşturur. Nitekim 1920'lerin ikinci yarısında fuhuşla mücadele hız kazanmış ve 12 Nisan 1930 tarihinde çıkartılan Fuhuşla Mücadele Tamimi ile fuhuş tamamen yasaklanmıştır. Ancak umumhanelerin topyekûn yasaklanmasının fuhuş sorununu çözmek bir kenara, farklı biçimlerde yaygınlaştırdığı tespiti yapılarak bu uygulamadan kısa bir süre sonra vazgeçilir. 1931 yılı CHF Kaza Kongresi'nde bu konu şu şekilde ele alınır (*Hakimiyet-i Milliye*, 1931: 2):

> Emrazı zühreviye ve fuhuş ile mücadele kastile tanzim edilip mevkii meriyete vazolunan meni fuhuş nizamnamesine tevfikan her ne kadar mezbele halinde olan umumhaneler seddedilmişse de buralardan ayrılan kadınların şehrin muhtelif mahallatma ve bilhassa köylere dağılarak fuhşa devam etmek suretile mücadeleden maksat ve muntazar olan faydanın husulüne mani oldukları görülmüş olduğu gibi köylerde birçok vukuata sebebiyet verdikleri dahi köy nahiye kongrelerinin mukarreratından anlaşılmıştır. Şehir dahilinde birçok mahallelerde açılan randevu evlerinin huzur ve istirahati ammeyi selbetmekte ve sıhhat ve ahlâkı umumiyeyi haleldar etmekte bulundukları nazarı dikkate alınarak ana göre ciddî teda bir ittihazı pek zarurî görülmektedir.

Fuhuşun ne şekilde zapt edileceği üzerine tartışmalar 1930'lu yılların başlarında yoğunlaşır ve sonuç olarak 1933 tarihinde Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi ile yeni bir düzenleme getirilir. Bu düzenlemeye göre, geç Osmanlı'dan beri var olan ve devletin fuhuşu kayıt altına alarak frengi hastalığının yayılmasını önlemeye çalıştığı bir polisiye denetim pratiği yeniden benimsenir. "Nizami fuhuş"a geri dönüşü ifade eden bu nizamnameye dayanan Tandoğan'ın özel girişimiyle Çankırı Kapı'da bulunan genelevler Bentderesi bölgesine taşınır (Kemal, 1982: 8; Toprak, 2017: 402). İçine bir polis karakolunun da yerleştirildiği bu bölge, kent marjinallerinin "gölge mekanlar"a hapsedildiği (Kezer, 1998: 18) mekansal kapatma pratiğinin başka bir ifadesi olur.

Kent yoksullarının gündelik hayatına, kültürel pratiklerine ve nihayet ahlaki ekonomisine biçim vermeye çalışan bu polis siyasetinin izinin sürülebileceği önemli başka bir kaynak da *Ankara Belediyesi Zabıta Talimnamesi*'dir. Kent yoksullarının gündelik hayatının kuşatıcı bir denetim ağına alınma iddiası şu yasaklarda ifadesini bulur:

> … ruhsatsız arabacılık yapmak; tarifesinden fazla ücret talep etmek [arabacı ve hamallar için]; yaya kaldırımından mazeretsiz hayvanla geçmek; yol üzerinde ve mahalle aralarında gübre kurutmak; rast geldiği yerde abdest bozmak; sokakta kilim silkmek; yerlere tükürmek ve telvis etmek [pisletmek]; balkonlardan ve pencerelerden ve yahut kapulardan sokağa su serpmek süprüntü ve saire atmak; örtüsüz gübre nakletmek [arabacı ve kamyoncular için]; fener ve elektrik direklerine tırmanmak, şişelerini kırmak; umumi bahçeleri kirletmek… (Ankara Belediyesi, 1937).

Şehir hayatının hemen her alanına ilişkin bir düzenlemenin öngörüldüğü bu metnin bu kadar ayrıntılı kaleme alınması, hali hazırda kent yoksulunun gündelik yaşamında var olan bir dizi pratiğin önlenmek ve biçimlendirilmek istendiğini

gösterir. Örneğin "yol üzerinde ve mahalle aralarında gübre kurutma"nın ve "örtüsüz gübre taşıma"nın yasaklanmasınının gerekçesi, kent yoksulunun kerpiçten ördüğü evlere ve kışlık yakacağın ortaya çıkardığı hijyen sorununa dair bir '*devletlü'* kaygıdan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Ancak bu polis siyasetinin sınıfsal, kültürel ve mekansal çelişkilerle örülü olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Zira Kemalist reformların toplumsallaştırılması yönünde bir görev biçilen polis, kuşatma iddiasında olduğu yoksulların ahlaki ekonomisinin sınırlarında dolaşır. Tandoğan'ın Belediye Reis Muavini olarak uzun yıllar yanında çalışmış olan Mustafa Adli Bayman'ın aşağıdaki aktarımları, buradaki çelişkinin bir ifadesi gibidir. Şehirde yaptığı titiz kontroller sonrasında belirlediği eksiklikleri emri altında çalıştırdığı memurlara aktaran Tandoğan ile bir memur arasında geçen aşağıdaki diyalog, halk terbiyesi projesinin hem iddiasını hem de sınırlarını tanımlar:

> Sizi [bu düzensizliklerden ötürü] müteessir görmek bizi daha çok müteessir etti, işaret buyurduğunuz noksanları bir haftada değil, yirmi dört saat zarfında tamamlayacağız, ancak yirmi dört saat sonra ihtiyar buyurulacak bir zahmet ile veya emir buyurulacak bir kontrol ile bu aksaklıkların zail olduğu [giderildiği] görülecek, fakat yanıbaşlarında yenilerinin başgösterdiği de tahakkuk edecektir. Açık bırakılan sulama musluğu kapatılacak, fakat yanıbaşında diğerleri açılmış olacak, su almak veya içmek bahanesi ile taşla patlatılan boru onarılacak, fakat yakınında diğer bir boru patlatılacak, tebevvül ile kirletilen duvar dipleri temizlenecek fakat diğer duvarın dibi telvis edilecek, köprü altı mevadı gaitadan tathir edilecek, fakat diğer yamaçlar kirletilmiş olduğu görülecek ve ilahiri böyle devam edecektir. *Halk terbiyesi, halk görgüsü ile mücadele çok zor, başa çıkamıyoruz.* Tandoğan bu mutalalara karşı cevaben, günahlarımızı üzerimizden silkmeyelim, halkı ayıplamayalım, çocuğunu terbiye edemeyen babalar kusurludur. Eğer halka iyi terbiye verememiş ve iyi görgü yaratamamış isek, bunun da vebali bizdedir, halkın ihtiyaçlarını karşılarsak onları bu ayıplardan kurtarmış oluruz, eğer biz günlük vazifelerimizi zamanında yapar ve bu vazifeleri tekrarlamaktan usanmazsak onların bu ayıpları yüzümüze gülmemiş olur cevabını vermişti (Bayman, 1949, s.85; vurgu bana ait).

"Halk terbiyesi [ve] halk görgüsü ile mücadele"nin çelişkilerine gönderme yapan bu alıntı, erken Cumhuriyet'in makbul vatandaş imal etme projesinin gündelik hayattaki temsilcisi olan polisin toplumsal çelişkisinin veciz bir özetidir. Zira bu alıntının satır aralarına dair yakın bir okuma yapıldığında, kent mekânının yoksullar ile Tandoğan'ın polisi arasında cereyan eden bir mücadele alanı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bu çelişkiyi yansıtması bakımından *Ulus Gazetesi* yazarlarından Nurettin Artam'ın aktardığı şu ilginç vaka da aydınlatıcıdır. Yazar, "Günün İçinden" başlıklı köşesinde 3 Ocak 1938 tarihinde, Polis Enstitüsü'nde ders veren bir "dostu"nun öğrencisi olan bir polis memurunun hazırladığı ödevin muhtevasını oluşturan bir tanıklığa yer verir. Bu tanıklık, 1930'lar koşullarında polisin toplumsal-sınıfsal konumu ve kent yoksullarının ahlaki ekonomisiyle kurduğu ilişkinin çelişkilerini anlamak bakımından önemlidir (Artam, 1938: 2):

> Bir gün kaleye doğru çıkıyordum. Önüm sıra annesiyle beraber yürüyen bir küçük çocuk, huysuzluk, yaramazlık ediyor; annesi de onu şu sözlerle korkutuyordu:
>
> - Uslu durmazsan, karışmam, şimdi seni polise veririm!
>
> Demek ki bu kadının kafasında, benim mensub olduğum meslek, bir nevi umacılık gibi bir şeydi. Halbuki biz, kanunun dediğini yerine getirmek, şehirlerin asayişini korumak, düşkün ve yoksullara yardım etmek gibi bir takım insani vazifeleri üzerimize almış vatandaşlar değil miydik? Bizden, yaramaz çocuklara birer 'umacı' gibi bahsetmek doğru olur muydu?
>
> Bu telakkiye üzüldüm ve kafasına bu yanlış fikir sokulmak istenen bir tek çocuğa olsun, polisin sempatik bir vatandaş olduğu kanaatini vermek için, yanına yaklaştım, elimdeki paketten biraz şeker vermek istedim. Bu hareketimin maksat ve manasını anlamaktan, hala uzak bulunan anne, bu sefer de bana dönerek sözüne devam etti:
>
> - Aman polis efendi, bir daha yapmıyacak, bu seferlik onu tutmayınız; bana bağışlayınız!...

Polis Enstitüsü'nde eğitim alan bir polis memurunun, bu karşılaşma üzerinden içine girdiği sorgulama hali, kendi başına oldukça ilginçtir ve rıza devşirme siyasetinin sınırlarını ve çelişkilerini gösterir. Nurettin Artam'ın köşe yazısına devam etme biçimi ise, bir tür "yerel misyoner" olarak tahayyül edilen Cumhuriyet polisine yüklenen, kent yoksullarının terbiye edilmesi ve medenileştirilerek düzene içerilmesi misyonunu açık eder. Bu tekil vaka üzerinden, hem tüm polis memurlarına hem de kent yoksullarına hitap ettiği izlenimi bırakan Artam, şöyle devam eder:

> Genç polis teessüründe ne kadar haklıdır. Kafasından eski 'zaptiye'lerin hayalini silememiş, çocuğunu, hala, umacılarla korkutarak terbiye! etmenin ne kadar zararlı birşey olduğunu öğrenmemiş olan bu anneye demeli idi ki: ... Siz, eski günlerden kalma yanlış bir kafa ile, bir polisi kötü bellemiş olsanız bile, gözünü cumhuriyet ışığında açmış olan çocuklarınızın kafasına eski telakki miraslarını aşılamağa hakkınız yoktur. Bırakınız, yavrunuz 'polis' kelimesini duydukça korkunç bir umacıyı değil, ona güler yüzle yaklaşıp şeker uzatan sempatik vatandaşı hatırlasın.

Sonuç Yerine

Erken Cumhuriyet Ankarası'nın bir burjuva modernite projesi olarak kurulma sürecini Altındağ yoksul yerleşmeleri üzerinden tartışma kaygısıyla şekillenen bu makale, temel olarak Cumhuriyet polisinin siyasal tahayyülünün maddileştiği üç dolayımın (mekanın zapt edilmesi; yoksulluğun siyasal inşası; ahlaki denetim) ilişkisel bir okumasını yapmaya çalışmıştır. Bu süreç içinde derinleşen sınıfsal çelişkilerin mekânsal bekçiliğini yüklenen polis siyasetinin, erken Cumhuriyet Ankarası'nda kent yoksullarının Altındağ baraka yerleşmelerine kapatılması gibi bir tarihsel eğilimin taşlarını döşediği iddia edilebilir. Başka bir ifadeyle, "şehrin hizmetkârları"nın barındığı mekân olarak Ankara'nın emek havuzunun en önemli parçasını oluşturan Altındağ'ın toplumsal işlevi, yoksulların bir yandan bu mekâna kapatılmasının, diğer yandan da kentle kurdukları ilişkinin sürekli denetim altında tutulmasının zeminini oluşturmuştur.

Şüphesiz ki tüm bu sürecin "aşağıdan tarih" perspektifiyle daha bütünlüklü bir okumasının yapılması gerekir. Bu makalenin sınırlarını aşan bu okumaya ilişkin, Ankara ve Altındağ'ın tarihsel özgüllüklerine referansla şu türden tematik ve yöntemsel sorunsallar gündeme getirilebilir.

Öncelikle, Cumhuriyet polisinin yapılanma sürecinde de varlığını devam ettiren ve kökleri Osmanlı döneminin seymenlik geleneğine kadar giden tarihsel bir figür olarak kabadayıların toplumsal rolü ele alınmalıdır. Polisin toplumsal ve mekansal pratiklerinin biçimlendiği bir bağlamda, Altındağ gecekondu mahallelerinde ve Hacettepe'de "emniyet vanası" işlevi gören kabadayılar (Soyluer, 1995), bir tür "toplumsal eşkiya" figürü olarak Ankara'nın 1970'lere kadar olan tarihinde önemli bir yere sahiptir. "Bitirimhane" veya "batakhane" denen kumar mekanlarını işleten, başta Bentderesi genelevleri ve Ulus'taki gazino ve eğlence mekanları olmak üzere şehrin "haracını toplayan" ve Ulus ve çevresini nüfuz mıntıkalarına ayıran kabadayılar, "gayri-meşru" birikim ağları ve kent yoksullarıyla kurduğu ilişki bağlamında, Ankara'nın toplumsal tarihinin önemli bir aktörüdür. Nitekim makalenin girişinde atıf yapılan Kürt Cemali vakası, 1950'li ve 1960'lı yıllarda "savaş alanına dönen" Bentderesi bölgesinde cereyan eden paylaşım kavgasının bir sonucudur (Bkz. Soyluer, 1995; Yurdakul, 2012).

Diğer taraftan, Ankara'da polisin toplumsal tarihinin izini, kent marjinallerinin geçim pratiklerinin tarihinde bulmak mümkündür; ki böyle bir gündem, Altındağ'da tarihsel süreç içinde ortaya çıkan toplumsal marjinalleşme sürecinin anlaşılması adına önemli bir eleştirel zemin sağlayacaktır. Kabadayıların toplumsal işlevleriyle yakından ilgili olan ve devlet lisanında "adi suç" kategorisinde tanımlanan bir dizi tarihsel olgu, polisin toplumsal tarihi

bağlamında ele alınmalıdır. Zira erken Cumhuriyet'ten itibaren kent yoksulunun geçim pratiklerini zapt etme kaygısıyla şekillenmiş olan polis siyasetinin tarihsel olarak ürettiği ve normalleştirdiği bir şiddetten ve birçok mekânsal, siyasal ve iktisadi dinamiğin de etkisiyle ortaya çıkan bir damgalama ve marjinalleştirme sürecinden bahsedilebilir. Kısacası Altındağ'ın marjinalleştirilmesi tarihi, kent yoksullarının aşırma pratiklerinin (*pilferage* veya *social crime;* bkz. Lea, 1999) suçlulaştırıldığı ve devlet şiddetinin normalleştirildiği bir süreç olarak okunabilir.[18]

Bu bağlamda ele alınması gereken önemli başka bir sorunsal ise, Ulucanlar Hapisanesi'nin tüm bu süreçlerdeki üstlendiği mekânsal, siyasal ve toplumsal işlevlerdir. Kurulduğu 1925 yılından kapatıldığı 2006 yılına kadar geçen 81 yıllık dönemde devlet şiddetinin muhtelif görünümlerine dair adeta bir laboratuvar olarak iş gören Ulucanlar Hapishanesi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal hafızasında önemli bir yere sahiptir. Aralarında Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Necdet Adalı ve Erdal Eren'in de bulunduğu sosyalist önderler bu hafızanın köklendiği en önemli siyasal öznelerdir. Ancak Ulucanlar Hapishanesi'ne ilişkin bu siyasal ve toplumsal hafızayı başka bir bağlamda diri tutmak ve meselenin görünmez olan bir veçhesini tartışmaya açmak gerekmektedir. Zira Ulucanlar Hapishanesi, özelde Altındağ ve genelde ise Ankara yoksullarının kapatıldığı bir mekan olması itibariyle, daha geniş bir tarihsel-antropolojik anlamlandırma çerçevesine ihtiyaç duyar. Bu konuda kapsamlı bir araştırma bulunmasa da, Ulucanlar'da farklı tarihlerde hapsedilmiş olan Halikarnas Balıkçısı (1983 [1961]), Hasan İzzettin Dinamo (2007 [1974]), Adnan Veli Kanık (1973 [1952]), Yılmaz Güney (1997 [1977]) ve Avni Bektaş (2012) gibi isimlerin otobiyografik metinleri ve romanları ile Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin girişimiyle yapılan kapsamlı sözlü tarih çalışması (Ünalın, 2010), bu bağlamda önemli ipuçları veren kaynaklardır.

Sonnotlar

[1] Bu makalenin değişik taslakları üzerine getirdikleri kıymetli önerilerle yürütülen tartışmanın zenginleştirilmesine katkıda bulunan Aslı Yılmaz, Gözde Emen, Melehat Kutun ve Semih Gökatalay'a teşekkür etmek isterim. Şüphesiz ki metnin tüm sorumluluğu bana aittir.

[2] Eserin sanatsal başarısı ve yaptığı toplum eleştirisinin önemi bir yana, Altındağlı Kürt Cemali'nin hayat hikayesinin neden Keşanlı Ali olarak sahneye taşındığı sorusu üzerine hâlâ devam eden önemli bir tartışma vardır. Bu tartışma, orijinal metnin anaakım medya kuruluşlarından birinde tekrar televizyon dizisi olarak yayınlandığı 2011 yılında yeniden alevlenmiş ve mimesis-dergi.org sitesinde konu üzerine önemli iddiaların ortaya atıldığı bir dizi değerlendirme yazısı yayınlanmıştır (bkz. Kaya, 2011).

[3] Erken Cumhuriyet döneminde "teneke mahalle yoksulluğu" denilebilecek bu olgu, kapitalist kentleşme ve ulus-devletleşme süreci içinde ortaya çıkan, sınıf ve etnik köken temelinde tanımlanmış bir mekânsal dışlama ve yok sayma siyasetinin tarihsel ürünü olarak okunabilir. Bu konuda, Egemen Yılgür'ün *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine* isimli monografik çalışmasına bakılabilir (2012).

[4] Bu kısa Altındağ tasviri, erken Cumhuriyet döneminden itibaren sürekli kendini tekrar eden bir *yazgı* misali varlığını günümüze kadar koruyacak ve aralarında Orhan Veli, İlhan Tarus, Cevdet Kudret, Yılmaz Güney ve Yaşar Seyman gibi birçok ünlü kalemin bulunduğu bir kuşak, Altındağ yoksullarının hayatlarını anlatan önemli edebi eserler üretecektir.

[5] Bu kısa dipnotta tüketilmesi mümkün olmayan bu literatüre dair şu önemli çalışmalardan söz edilebilir: Batuman, 2012; Bozdoğan, 2002; Evered, 2012; İmga, 2006; Kezer, 2015; Sargın, 2012; Sarıoğlu, 2001; Şenol-Cantek, 2006; 2016; 2017; Şenyapılı, 2004; Tankut, 1990.

[6] Bu alan üzerine 2000'li yılların başından itibaren sosyal bilimlerin farklı disiplinleri içinden önemli tartışmaların yapıldığını ve eleştirel bilgi birikiminin nicelik ve nitelik bakımından zenginleştiğini söylemek mümkündür. Bu kısa dipnotta tümüyle kapsanması mümkün olmasa da, şu önemli çalışmalardan bahsedilebilir: Ergut (2004), Gingeras (2014), Gönen vd. (2013), Levy, Özbek ve Toumarkine (2009), Levy ve Toumarkine (2007), Yılmaz (2014).

[7] Makale boyunca gazete haberleri, TBMM Zabıt Ceridesi ve diğer birincil kaynaklardan yapılan alıntılar, metnin aslına sadık kalınarak aktarılmış; herhangi bir anlam değişmesi/kaymasına neden olmamak için imla ve dil kullanımına müdahale edilmemiştir.

[8] Özellikle 1950'lerle birlikte "küçük sanayi siteleri" biçiminde örgütlenen küçük ölçekli imalathaneler, bu örüntüyü yoğunlaştırıp mekânsal düzlemde genişletirken, Altındağ emekçi sınıflarının kentle kurduğu ilişkiyi 1990'lı yıllara kadar büyük oranda belirleyecektir (Tekeli, 2009: 142-152).

[9] Ancak bu 'bakış'ın, kent yoksullarına yönelik erken Cumhuriyet'ten beri var olan palyatif ideolojik konumun veciz bir örneğini oluşturduğunu söylemek gerekir. Zira Altındağ'da yoğunlaşan emekçilerin tarihsel rolünü "şehrin hizmetkarlığı" biçiminde sunan Fenik, kentin ürettiği bu sınıfsal kutuplaşmayla hesaplaşmak gibi bir gündemi haliyle sahiplenmez. Bu nedenle, Fenik'in yaptığı "Altındağ Röportajları"nın dönemin tarihsel ve siyasal bağlamı içinde anlamlandırılması gerekir. Fenik, *Zafer Gazetesi*'nin kurucuları arasında yer alan ve 1950-57 yılları arasında DP Ankara Milletvekilliği yapmış olan Mümtaz Faik Fenik'in eşidir ve 1950 seçimlerinden sonra Ankara Belediye Meclisi

Başkanlığı yapmıştır. DP'nin önemli figürleri arasında sayılabilecek Fenik'in Altındağ'a ve gecekondu mahallelerine yönelik ilgisi şu şekilde açıklanabilir: Çok partili döneme geçişin siyasal çelişkilerinin yoğunlaştığı 1940'lı yılların sonunda, gecekondu meselesinin CHP ve DP arasında önemli bir ihtilaf başlığı olarak ortaya çıkar ve bu ihtilafın muhtelif görünümlerinin gazeteler üzerinden yürütülen polemiklerde kendini gösterir. Tarihsel olarak CHP'nin parti siyasetinin propagandasını üstlenen *Ulus* ve *Cumhuriyet* gazeteleri, savaş sonrası dönemde büyük şehirlere yönelik emek göçünün kitleselleşmeye başladığı bir bağlamda önemli bir siyasal mesele haline gelen gecekondu olgusuna ilişkin devletin hakim refleksinin sözcülüğünü üstlenir. "[K]açakçı istilası", "kurulu düzene karşı saygısızlık", "mülkiyet hakkında tecavüz" gibi ifadelerde kendini gösteren bu söylem, özel mülkiyete ve devlet otoritesine yaptığı vurgularla, erken Cumhuriyet rejiminin *bir asayiş meselesi olarak yoksul yerleşmeleri* şeklinde özetlenebilecek devlet stratejisinin yeniden üretilmesini sağlar (Bkz. *Cumhuriyet*, 1948; *Ulus*, 1948). Diğer taraftan, *Zafer* ve *Akşam* gazetelerinin başını çektiği muhalefet kanadı ise, gecekondu olgusunu popülist bir siyasal söyleme eklemleyerek "halk hareketi" olarak sunar ve böylece DP'ye olan halk desteğini devşirme kaygısı güder. Bu kaygının en somut örneğini, yukarıda alıntısı yapılan Altındağ Röportajları'nda bulmak mümkündür. Bu bağlamda, ilk bakışta iki farklı siyasal pozisyona gönderme yaptığı izlenimi edinilebilecek bu ihtilafa dair şu noktanın altını çizmek önemlidir: Türkiye toplumsal formasyonunda gecekondu olgusunun tüm siyasal ve mekânsal çelişkileriyle birlikte kristalize olmaya başladığı bu dönemde, CHP ve DP arasında çıkan bu ihtilaf ve gazetelere yansıma biçimi, meselenin kendisine dair esaslı bir siyasal ayrımdan ziyade, çok partili dönemi belirleyen popülist siyasetin pragmatik manevraları bağlamında ortaya çıkmıştır. Zira 1950'li yıllar boyunca bu iki konumun tarafları değişecek ve *Ulus Gazetesi* gecekondu halkının sorunlarına ilişkin benzer tonda haberler yaparken *Zafer Gazetesi* meseleyi Menderes Hükümeti aleyhine yürütülen propaganda söylemine sıkıştırmaya çalışacaktır.

[10] Bu konuda, 1920-38 yılları arasında Antep Mebusluğu yapmış olan ve Mustafa Kemal'in yakın kadrosu içinde yer alan Kılıç Ali (asıl adı Süleyman Asaf Emrullah'tır) anılarında şunları söyler: "Ankara'nın o zamanki valisi Nevzat Tandoğan, İsmet Paşa'nın yakın adamıydı. Nevzat Bey işgal yıllarında İstanbul Polis Müdürlüğü'nde Birinci Şube müdürüydü. Ben de o sıralarda arkadaşım Topçu İhsan ile birlikte gizli teşkilat işini görüşmek üzere İstanbul'a gelmiştim. Nevzat Bey'i o tarihten tanırdım. Ankara'ya ve milli harekete canla başla bağlı bir gençti. Lozan Barışı'ndan ve İstanbul işgalden kurtarıldıktan sonra İstanbul'da fırka kurmakla görevlendirilen Afyon Milletvekili Ali Çetinkaya, Nevzat Bey'i Adalar belediye başkanı yapmıştı. O sırada İsmet Paşa'nın Heybeliada'daki evine gelmişlerdi. Nevzat Bey işte o zaman İsmet Paşa ve annesine bağlanmış, onların güvenini kazanmıştı. İsmet Paşa da Nevzat Bey'in elinden tutmuş, onu önce Halk Partisi müfettişliğine, sonra milletvekilliğine, en sonunda da Ankara valiliğine getirmişti' (Turgut, 2007: 330).

[11] Tandoğan'ın emrinde uzun yıllar Belediye Reis Muavinliği yapmış olan Mustafa Adli Bayman, "Tandoğan'ın şahsına karşı şükran borcunu" ödeyebilmek için kaleme aldığı *Tandoğan: Şahsiyeti, Ölümü, Hatıraları* isimli kitapta şu tanıklığa yer verir: "Atatürk bir gün kendisine, 'Nevzat … Senin vasf-ı mümeyyizin nedir?' sorusunu yöneltir. Tandoğan da bu soruya şu cevabı verir; 'Memleketin bünyesini, hükümetimizin iskeletini teşkil eden Parti'nin sadık bir uzvuyum. Vasf-ı mümeyyizim: Yüksek gölgeniz altında emirlerinize amade bir partili olmaktır'" (Bayman, 1949: 78).

[12] 14 maddelik bu kısa yasa metninin 11. Maddesi, polisin belediye kolluk hizmetlerini içerme durumuyla ilgili şunu söyler: "Ankara Şehremanetinin zabıtai belediye vazaifi polis tarafından ifa olunur. Belediyeye müteallik vazaifte Polis Müdürü doğrudan doğruya şehremini ile muhabere eder. Polislerin bu baptaki yolsuzluklarına dair yapılacak muamele memurin muhakemat kararnamesine tabidir" (akt. Aslan, Akbulut ve Önen, 2002: 25).

[13] Polis örgütünün profesyonelleşmesi bağlamında dönemin en önemli meselelerinden birisi, polis memurlarının erken Cumhuriyet'in devrim programına paralel bir biçimde yetiştirilmesi ve ideolojik formasyonun kurumsallaştırılması olmuştur. Bu bağlamda, 1937 yılında açılan Ankara Polis Enstitüsü, Cumhuriyet dönemi polis tarihinde özgül bir yere sahiptir. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. İmga, 2017.

[14] Polis-alt kültürü meselesi üzerine eleştirel bir değerlendirme için bkz. Berksoy, 2009.

[15] 1925'te çıkartılan ve 1933 yılında genişletilerek yeniden yayınlanan İstanbul Belediye Zabıtası Talimnamesi'nin Ankara için örnek oluşturduğu; tüm bu metinlerin ise, 1913 tarihli Polis Nizamnamesi'nden beslendiği söylenebilir (Bkz. Aslan, Akbulut ve Önen, 2002; Ergut, 2004; Memiş, 2008).

[16] Konuyla ilgili İbrahim Yasa'nın yöneticiliğinde Sosyal Hizmetler Akademisi bünyesinde 1977-1978 yıllarında "Ankara'da Dilencilik Sorunu" başlığını taşıyan bir araştırma yapılmıştır. Beş kişilik bir araştırma ekibini yöneten Yasa'nın Ankara üzerine o vakte kadar yapılmış en kapsamlı sosyolojik çalışmayı ürettiğini söylemek mümkündür. Pozitivist bir yöntemsel çerçeveye yaslanan araştırma için, "zabıtanın dilenci kampı ve sokaklar hedef" alınarak yüz kişilik bir örneklem oluşturulmuştur (Yasa, 1978: 5). Buna göre, araştırmada "[d]ilencilerin çoğunluğu[nun] (%83) Altındağ ve Altındağ'a bağlı gecekondu bölgelerinde oturduğu" tespiti yapılmaktadır (Yasa, 1978: 40). Ankara'nın kapitalist kentleşme tarihi içinde ortaya çıkan yoksullaşmanın özgül bir veçhesine gönderme yapan araştırma raporu, 1977-1978 yıllarında Ankara'daki dilenci kampına ilişkin ise şu değerlendirmeyi yapar: "Ankara zabıta müdürlüğünden alınan bilgilere göre, dilencilik ekibi tarafından toplanan dilenciler Sıhhiye'de zabıta binasının bodrum katındaki bir odadan oluşan dilenci kampında sabahtan akşama değin tutuklanıyorlarmış. Daha önceleri 15 gün olan bu süre, kampta yaşlı bir dilencinin ölmesi üzerine bir güne

indirilmiştir. Cezaların sorunun çözümünde ne derece geçerli olduğu ortada olsa gerek…" (Yasa, 1978: 4).

[17] Tarihçe (t.y.). https://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com/default.asp?page=icerik&id=27 . Son erişim tarihi, 14/09/2018.

[18] Bu bağlamda, özellikle Yılmaz Güney ve Yaşar Seyman'ın metinlerine değinmek yerinde görünüyor. Ulucanlar Hapishanesi'nde tutuklu bulunduğu 1976 yılında Güney, yakın ilişki kurduğu Altındağ yoksullarının hayat hikayelerini derler ve nakledildiği Kayseri Hapishanesi'nde *Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz* isimli bir roman kaleme alır (1997 [1977]). Bu roman, Altındağ'da derinleşmiş bulunan ve devlet lisanında suç ve türevi kavramlarla kodlanan toplumsal sorunların gerçekçi bir tasvirini ve siyasal bir eleştirisini yapar. Bu metin ayrıca Güney'in Fransa'da 1983 yılında çektiği *Duvar* filminin senaryosuna zemin oluşturacaktır. Öte yandan, *Hüznün Çoşkusu Altındağ* isimli kitabıyla 1986 yılında Akademi Kitabevi Araştırma-İnceleme Ödülü'nü alan Yaşar Seyman, Ankara'nın belki de en *meşhur* mahallesi olan Çinçin Bağları'na dair benzer bir betimleme yapar: "Çinçin, Ankara'nın Teksas'ı, Altındağ'ın sicil varakası…" (1986: 82). Seyman'ın sunduğu Altındağ portresi, kent yoksulluğunun marjinalleş(tiril)me süreçlerine dair tarihsel bir uğrak gibidir. Zira Altındağ'da özellikle 1990'lı yıllarla birlikte, kent yoksulunun geçim pratikleri ile küçük ölçekli suçların (*pety crimes/common crimes/social crimes*) iç içe geçtiği bu toplumsal morfolojinin radikal bir dönüşüme uğradığından bahsedilebilir. Bu yeni dönemde, uyuşturucu, çeteleşme gibi meseleleri de içeren organize suçun derinleşmesi süreci, kentsel dönüşüm projeleri üzerinden yeniden üretilerek eski Altındağ olarak tariflenebilecek gecekondu mahallelerini tümüyle etkileyecektir.

Kaynakça

Ahmad F (1993). *The Making of Modern Turkey.* London: Routledge.

Ahmet K (1934). *Polis ve İçtimai Bilgiler.* İzmir: Besalet Matbaası.

Akşam (18/11/1929). Nümune hapisane. 2.

Alemdaroğlu A (2005). Politics of the Body and Eugenic Discourse in Early Republican Turkey. *Body and Society*. 11(3), 61-76.

Altındağ [fotoğraf]. (1933-35). Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu (2049), Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), Ankara.

Alyot H M (1947). *Türkiye'de Zabıta: Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum.* Ankara: Kanaat Basımevi.

Ankara Belediyesi (1937). *Ankara Belediye Zabıtası Talimnamesi.* Ankara: Anakara Belediyesi Neşriyatı.

Ankara Belediyesi (1945). *Ankara Şehrinin Sınırları-Belgeleri ve Mahalle, Bölge Teşkilleri.* Ankara.

Ankara Emniyet Müdürlüğü (1941). *Ankara Şehri Polis Rehberi.* Ankara: Sümer Matbaası.

Artam N (1938). Polis. *Ulus.* 3 Ocak. 2.

Aslandaş A S ve B Bıçakçı (1995) *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslan O E Akbulut Ö Ö ve Önen N (2002). *Belediye Zabıta Hizmetleri Yönetimi.* Ankara: TODAİE.

Atay F R (1935). İki Ankara. *Ulus*, 26 Nisan. 1-2.

Bayman M A (1949). *Tandoğan: Şahsiyeti, Ölümü, Hatıraları.* İstanbul: Tan Matbaası.

Batuman B (2012). Mekan, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekanı olarak Kızılay Meydanı. Içinde: G A Sargın (der). *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler.* 3. Baskı. İstanbul: İletişim, 41-76.

Bektaş A (2012). *Cezaevi Arkadaşım Yılmaz Güney.* Ozan Yayıncılık.

Bentderesinden Altındağ bölgesine bakış [fotoğraf]. (1952). Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu (0570), Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), Ankara.

Berksoy B (2009). Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü olarak Polis Alt-Kültürü: 1960 Sonrası Türkiye'de Polis Teşkilatında Hakim olan Söylemlere dair bir Değerlendirme. *Toplum ve Bilim*. 114, 92-130.

Boran B (1941). Modern Şehir Örneği. *Yurt ve Dünya.* 6, 9-17.

Boratav K (2008). *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2007.* İmge Kitabevi.

Bozdoğan S (2002). *Modernism and National Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic.* Seattle ve London: University of Washington Press.

Corrigan P (1981). On Moral Regulation: Some Preliminary Remarks. *The Sociological Review.* 29(2), 313-337.

Corrigan P ve Derek S (1985). *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution.* Blackwell.

Cumhuriyet (03/02/1934). Ankarada yapılan Emniyet abidesi [fotoğraf]. 5.

Cumhuriyet (16/07/1948). Karakolsuz, hakimsiz 10 bin nüfuslu belde.

Dinamo H İ (2007 [1974]). *Musa'nın Mapusanesi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü (1935). *Geçen dört yılda yapılan ve gelecek dört yılda yapılacak işler hulasası.* Ankara: Başvekalet Matbaası.

Ergut F (2002). Policing the Poor in the Late Ottoman Empire. *Middle Eastern Studies*. 38(2), 149-164.

Ergut F (2004). *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergüven E (1937). *Şükrü Kaya'nın Sözleri-Yazıları: 1927:1937.* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Ertem S (1937). Bir Meslek Kuruluyor. *Polis Dergisi.* 311, 4183-4187.

Erzen M (1939). *Suçlar ve Suçlular.* Ankara: Ankara Polis Enstitüsü Neşriyatı.

Etöz Z (2006). 19. Yüzyıl Ankarası'nda Mahalleler ve Gündelik Yaşam. içinde: F Şenol-Cantek. (der) *Sanki Viran Ankara*. İstanbul: İletişim, 11-41.

Evered E Ö ve Evered K T (2011). Sex and the Capital City: The political Framing of Syphilis and Prostitution in Early Republican Ankara. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*. 68(2), 266-299.

Evered K T ve Evered E Ö (2012). Syphilis and Prostitution in the Socio-Medical Geographies of Turkey's Early Republican Provinces. *Health and Place.* 18(3), 528-535.

Fahmy K (1999). Police and the People in the Nineteenth-Century Egypte. *Welt Des Islams*, 39, 340-377.

Fazıl C (1934) *Zabıta Kılavuzu: Polisin Sokak ve Karakol Hizmetlerinde Vazifelerini Kolaylaştıran Rehber.* İstanbul: Akşam Matbaası.

Fenik A (1949). Altındağ Röportajları, *Zafer*, 13 Mayıs. 1, 4.

Gingeras R (2014). *Heroin, Organized Crime and the Making of Modern Turkey.* Oxford: OUP.

Gönen Z vd. (2013). *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet.* İstanbul: TESEV Yayınları**.**

Gündüz A (1932). Müşahede-Mütalea. *Hakimiyet-i Milliye*. 26 İkinci Kanun, 2.

Güney Y (1997 [1977]). *Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz*. İstanbul: Güney Yayıncılık.

Hâkimiyet-i Milliye (1/10/1929). Ankara hapishanesi bir mektep halini alıyor.

Hâkimiyet-i Milliye (21/02/1929). Dilencilik haddini aşmıştır. 4.

Hâkimiyet-i Milliye (31/01/1931). Ankara Halkının Mühim İhtiyaçları. 2.

Hâkimiyet-i Milliye (17/09/1932). Ankara ve Ankaralılar. 3.

Hâkimiyet-i Milliye (17/09/1932). Ankara ve Ankaralılar [fotoğraf]. 3.

Hâkimiyet-i Milliye (29/10/1933). Ankara'nın Büyüyüşü. 89-90.

Halikarnas Balıkçısı (1961 [1983]), *Mavi Sürgün.* 8. Basım. Bilgi Yayınevi.

Harring S L (1983). *Policing a Class Society: The Experience of American Cities, 1865-1915.* Rutgers University Press.

Hatipoglu-Eren B (2014). Geçmişte ve Bugün Marjinal Olanın Yarını: Yenidoğan ve Çinçin Bağları Üzerine. *İdeal Kent*. 11, 268-285.

Hunt A (1999). *Governing Morals: A Social History of Moral Regulation*. Cambridge University Press.

İmga O (2006). *Tek Partili Dönemde Ankara: Siyaset ve Yerel Demokrasi.* Ankara: Dipnot Yayınları.

İmga O (2017). *Cumhutriyet'in Emniyeti: Ankara Polis Enstitüsü*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Kandemir S (1932). *Ankara Vilayeti*. Ankara.

Kanık A V (1973[1952]). *Mapusane Çeşmesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karakuş E (1977). *Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle: İşte Ankara.* İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Kaya Y (2011). 'Keşanlı Ali' Ne Zaman 'Kürt Cemali' Olacak? *Mimesis Dergi* http://www.mimesis-dergi.org/2011/09/%E2%80%9Ckesanli-ali%E2%80%9D-ne-zaman-%E2%80%9Ckurt-cemali%E2%80%9D-olacak/. Son erişim tarihi: 12.03.2016.

Kemal M (1982). 'Türkiye'nin Kalbi' Ankara. *Cumhuriyet.* 29 Mayıs. 8.

Kezer Z (1998). Contesting Urban Space in Early Republican Ankara. *Journal of Architectural Education*. 52(1), 11-19.

Kezer Z (2015). *Building Modern Turkey: State, Space and İdeology in the Early Republic.* Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Lea J (1999). Social Crime Revisited. *Theoretical Criminology.* 3(3), 307-325.

Levy N Özbek N ve Toumarkine A (der.) (2009). *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Levy N ve Toumarkine A (der) (2009). *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18.-20. Yüzyıllar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Malik H A (1932). *Türkiye'de Suçlu Çocuk.* Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbası.

Memiş Ş (2008). *Şehremaneti'nden Büyükşehir'e: Belediye Zabıtası Tarihi.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Dairesi Başkanlığı.

Monkkonen E H (1981). *Police in Urban America, 1860-1920.* Cambridge University Press.

Neocleous M (2000). *The Fabrication of Social Order: A Critical Theory of Police Power.* London: Pluto Press.

Orhun H vd. (haz.) (1969). *Meşhur Valiler.* Ankara: İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları.

Öget İ Z (1941). *Mücrim ve Serseri (Antisosyal) Çocuklar.* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Öymen A (1952). Altındağ semtinden röportajlar. *Ulus*, 13 Temmuz. 4.

Özbek N (2008). Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th-Century Ottoman Empire (1876-1908). *International Journal of Middle East Studies*, 40(1), 47-67.

Özbek N (2009). 'Beggars' and 'Vagrants' in Ottoman State Policy and Public Discourse, 1876-1914. *Middle Eastern Studies*. 45(5), 783-801.

Özker N (1946). *Suç, Ceza ve Sosyete Bakımlarından Kumar.* İzmir: Ticaret Basımevi.

Resmi Gazete (14/07/1934). Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu. 2751.

Rigakos G vd. (ed) (2009). *A General Police System: Political Economy and Security in the Age of Enlightenment.* Ottawa: Red Quill Books.

Safvet M (2009 [1925]). *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti*. Yayına Haz. İ Öztoprak M Karatas ve G Şahin. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Sancar S (2014). *Türk Modernleşmesi'nin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar.* 3. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sargın G A (der) (2012) *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler.* 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sebük M A (1944). *Memleket Kriminolojisi.* Ordu: Gürses Basımevi.

Sarıoğlu M (2001). *Ankara: Bir Modernleşme Öyküsü.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Serim N (1939). *Dedektif I: Dedektif Hizmeti Hakkında Umumi Malumat.* Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.

Serim N (1940). *Dedektif II: Suçlar ve Suçlular.* Ankara: Alaeddin Kıral Basımevi.

Sertel Z (2001). *Hatırladıklarım*, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitap.

Seyman Y (1986). *Hüznün Coşkusu Altındağ*. İstanbul: Gür Yayınları.

Soyluer H (1995). *Ankara Kabadayıları.* Ankara: Tutku Kitabevi.

Storch R D (1976). The Policeman as Domestic Missionary: Urban Discipline and Popular Culture in Northern England, 1850-1880. *Journal of Social History,* 9(4), 481-502.

Şener M (2015). Burjuva Uygarlığının Peşinde. Içinde: G Atılgan C Saraçoğlu ve A Uslu (der). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat,* İstanbul: Yordam Kitap, 195-339.

Şenol-Cantek F (der.) (2006). *Sanki Viran Ankara.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenol-Cantek F (2016). *'Yabanlar' ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara.* 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenol-Cantek F (der.) (2017). *İcad edilmiş şehir: Ankara.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenyapılı T (2004). *'Baraka'dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Taner H (2015 [1964]). *Keşanlı Ali Destanı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tankut G (1990). *Bir Başkentin İmarı: Ankara (1929-1939).* Ankara: ODTÜ.

TBMM Zabıt Ceridesi (31/05/1937). Polis teşkilat kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihası ve Dahiliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları, Devre 5, Cilt 18, İçtima 2.

Tekeli İ (2009). *Sanayi Toplumu için Sanayi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli İ (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Thompson E P (1971). The Moral Economy of the Englısh Crowd in the Eighteenth Century. *Past and Present*, 50, 76-136.

Tokgöz S K (1937). *Mücrim Çocuklar Hakkında Sıhhi Tedbirler. Merkez Hıfzısıhha Müessesesi Neşriyatı, No. 5.* Ankara: Sümer Basımevi.

Toprak Z (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkilap ve Travma, 1908-1928.* İstanbul: Doğan Kitap.

Tongur H (1946). *Türkiye'de Genel Kolluk: Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi.* Ankara: Kanaat Basımevi.

Turgut H (der.) (2007). *Atatürk'ün sırdaşı Kılıç Ali'nin anıları.* 9. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ulus (03/03/1937). Ankara Manzaraları [fotoğraf]. 3.

Ulus (16/03/1938). Mahkumlar elile işliyen modern bir iş müessesesi. 7.

Ulus (16/11/1946). Belediye başkanımız Ulus'a demeç verdi. 1,3.

Ulus (27/11/1946). Şehir işleri hakkında Valimiz izahat verdi. 1, 5.

Ulus (21/07/1948). Ankara Kaçakçı İstilasına Uğradı. 1.

Ulus (31/08/1959). İki karakol arasındaki mıntıka ihtilafını savcılık halletti. 1.

Ünalın Ç (2010). *Tanıkların Ulucanlar'ı: Sözlü Tarih.* Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Varga J J (2013). *Hell's Kitchen and the Battle for Urban Space: Class Struggle and Progressive Reform in New York City, 1894-1914.* NYU Press.

Wacquant L (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality.* Cambridge ve Malden: Polity Press.

Yasa İ (1978). *Ankara'da Dilencilik Sorunu*. Ankara: T. C. Sosyal Hizmetler Akademisi.

Yılgür E (2012). *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz İ (2014). *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yurdakul D (2012). *Abi: Kabadayılar, Mafya ve Derin Devlet.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Zübeyr H (1931). *Halk Terbiyesi*. Ankara: Köy Hocası Matbaası.

Zürcher E (2004 [1994]). *Turkey: A Modern History.* London ve New York: I.B. Tauris.